

XII-80

86.

2204480

ANUARUL

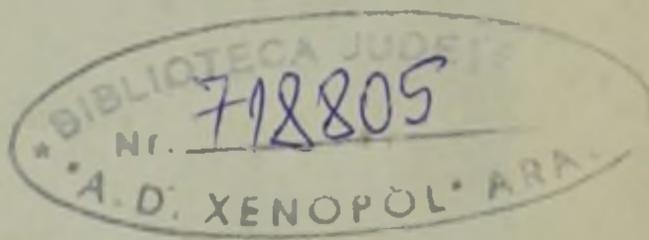
INSTITUTULUI PEDAGOGIC-TEOLOGIC
ORTODOX ROMÂN DIN ARAD

(ANUL ÎNTEMEIERII 1812).

ANUL ȘCOLAR 1914/915

REDACTAT DE

ROMAN R. CIOROGARIU
PROTOSINCEL, DIRECTOR

Nu se împrumută
acasă.

ARAD, 1915.

TIPARUL TIPOGRAFIEI DIECEZANE ORT. ROM.

† DR. AVRAM SADEAN.

† Dr. Avram Sădean.

În anul trecut s'a stins ca o lumină lină marele nostru pedagog Dr. Petru Pipoș. Cine ar fi crezut atunci, că tocmai la împlinirea anului morții regretatului nostru coleg, va fi mort colegul cel mai vânjos dintre noi, căruia îi suridea un frumos viitor? Și iată s'a întâmplat. Războiul a distrus și acest lăcaș al luminei care luminează tuturor calea spre un ideal. Hainul războiului par'că și alege victimele din floarea tinerei generații de profesori. În interval de două zile pe doi, pe Dr. Avram Sădean și Dr. Alexandru Bogdan.

Dr. Avram Sădean fiul de țăran din Rahău, comitatul Sibiiului, a adus cu sine magazinul cunoștințelor sale bogate, o putere viguroasă de muncă și un suflet deschis pentru idealuri.

Cu calitățile aceste și-a început activitatea școlară și în curând a cuprins toată mărimea misiunii ce o împlinește aceasta școală și toată satisfacția sufletească de a servi aceasta mărime. Am învățat mult de când sunt aici, îmi spune, aici am cunoscut ce este dascălul român.

Cu aceasta conștiință de dascăl român a început cercetările asupra trecutului preparandiei noastre, ca să scrie monografia institutului nostru pentru serbarea centenară din anul 1912. Cercetările aceste făcute în arhivele de aici, și în arhiva imperială din Viena, au luat proporții cu mult mai mari decât să poată fi gata monografia pe terminul iubilare și aceste cercetări au avut influința unei revelații asupra sufletului lui. Stătea fascinat înaintea centrului cultural ce s'a format acum sunt 100 de ani în Arad prin neînchipuita însuflețire a înaintașilor noștri dela acest institut și din tinerul bătrân s'a făcut bătrânul entusiast, la acest punct ne-am întâlnit și ne-am înțeles și când nu ne înțelegeam în altele.

Lucrarea aceasta este acum întreruptă. Și-a pierdut fiul chiar când era să fie încoronată opera măreață a trecutului nostru. Dar ce a lucrat el nu este pierdut, mâni îngrijitoare vor termina opera și se va simți din ea sufletul lui Dr. Avram Sădean înălțat la idealul pentru care au trăit și murit apostolii culturii românești din aceste părți ale României.

Idealizarea acestui om prin cultura românească l'a făcut un visător. În iulie a încheiat căsătoria ideală cu dulcea lui Aurora, fica preotului Petru Cimponeriu din Vinga și a plecat cu dânsa în voiagiu de nuntă. La două săptămâni după căsătorie îl ajunge mobilizarea în Viena și e silit a-și lăsa cuibul fermecător familiar ce și-l'a închipuit că și-l'a întemeiat prin fericita căsătorie. Cu sufletul ridicat ca să nu simtă tinera femeie întreg tragicul acestei despărțiri.

Eu îi cunoșteam sentimentul de datorie, știam că are să moară. Multă vreme n'am primit dela el vr'o veste și eram neliniștit, supărat chiar că de ce nu scrie. În sfârșit primesc în 6/19 oct. două epistole deodată una datată din 6 sept. și alta din 21 septembrie. În prima îmi scrie: „în săptămâna viitoare vom avea luptă decisivă după care așteptăm pacea judecând după împrejurări, ca să ne începem iarăș munca de acasă“. Iar a doua în care se reoglindează sufletul lui coerent cu școala, sufletul care și în gura morții simte bucurie vie când aude de școala lui, că merge înainte și devine melancolic, că nu poate fi la altarul sufletului lui, la catedră. Aceasta o dau în întregime.

21/IX. 914.

D-le Director!

Cu aceasta ocaziune Vă scriu următoarele: Soția îmi comunică într'o scrisoare ieri primită, că prelegerile se încep în 16 sept. O bucurie vie am simțit, când am cetit aceasta știre, dar încurând devenii melancolic, când mă gândii la absența mea dela catedră, care întotdeauna mi-a fost o ocupație plăcută. În sfârșit vrând-nevrând trebuie să mă împac cu situația atât de mașteră. Aproape 4 săptămâni am avut continue ciocniri cu rușii spre nord și vest dela Lemberg; deși ei ne întreceau cu numărul, totuși arătam rezultate neașteptate, se 'nțelege cu pierderi însemnate. Aseară am sosit în Przemysl, unde să ne recreăm de oboseala de noi încă necunoscută. Ni-se rupse vestmintele și bărboși, cum eram, ni eră rușine, să ne arătăm în oraș, deși ne corăia mațele de foame. Adevărați sălbatici! Bag-seama așa e în răsboiu, n'ai ce face. Acum ne-a ajuns soarta, nu știu spre folosul, ori nenorocul nostru, să rămânem în cetatea renumită a orașului amintit, să-l apărăm. Destul că am ajuns sub acoperiș, de care pân' aci n'am avut parte, rătăcind prin păduri seculare, și ne bucuram

nespus de mult, când se deschideă vre-o câmpie înaintea noastră, unde surprinderile nu puteau fi așa dese. — Focul tunurilor e grozav. Suflet de om nu se poate obișnui cu el. Focul de pușcă îl luam în răs, când scăpam de tunuri. Artileria rusească e la culmea chemării ei, încolo suntem noi mai buni. — Cadavrele te mișcă adânc; vaetele mai ales seara, după ce se liniștește focul, te îngrozesc deadreptul. Seara, după ce te mai părăsește agitația războiului, ajungi, să mai simțezi milă față de răniți; ziua n'ai răgaz pentru așa ceva. Am fost destinat de acasă pentru prima linie de foc, cu toate acestea am scăpat teafăr până azi; pot mulțami numai și numai lui D-zeu. Toți sunt în războiu pătrunși de o deosebită religiositate; atâtea cruci și atâta evlavie, amestecată cu vitejie. V'ași putea scrie încă multe, dar mai las și pentru altădată. Sunt foarte ocupat. La companie am fost 4 oficeri, de prezent mai sunt singur și toate se razimă în mine. Cred, că colegii sunt toți la locul lor. Li invidiez deadreptul. Vă rog, să le comunicați și lor conținutul scrisorii. Cele mai călduroase salutări la adresa tuturor
Complimente!

Dr. Sădean“.

La două zile după aceasta epistolă scrie corpului profesoral:

On. Corp profesoral sem.

Arad.

23/IX. 1914.

Vă trimit cel mai cald salut din cetatea eliberată Przemysl. Am trăit zile grele și trăim în multe necazuri. Mie mi-a ajutat bunul D-zeu, ca după lupte înverșunate să pot scrie aceste rânduri, trecând prin oraș cu trupa și auzind că umblă iarăș posta.

Scrieți și voi bietului Abraham!

Servus

Dr. Sădean“.

Ca un trăsnet primesc apoi o cartă postală de următorul cuprins:

Oct. 19.

Prea Cuvioase părinte!

Cu mare durere Vă aduc la cunoștință, că bietul meu prietin, Dr. Avram Sădean, profesorul inst. de sub condu-

cerea Prea Cuvioșiei Voastre în luptă desperată de 4 zile, lovit de 3 gloanțe de mitralieră, în 18 oct. a repausat în Domnul. Repausatul s'a purtat cu bravură deosebită și a avut stima și dragostea colegilor și soldaților conduși de dânsul.

Al Prea Cuvioșiei Voastre
devotat fiu

G. R. (Gheorghe Rista)
preot militar.

Simțiam că mi se rupe o parte din sufletul meu dăscălesc la cetirea acestor grozave șire și a început plânsetul dela mic cu mare în institut. În curând a urmat și confirmarea oficioasă cerută dela regiment. În 21 octomvrie (11 noemvrie) după confirmarea oficioasă l'am parentat în sala festivă seminarială. Mai grea parentare n'am avut. Pe lângă tragicul sfârșit a colegului iubit în aceiaș zi murise și juvaerul de elev din cursul al III-lea pedagogic Gheorghe Bozgan, l-am cuprins și pe el în parentare, am făcut ca o înmormântare a unui fiu lângă părintele său. Și la acest mormânt sufletesc glasul meu duios s'a înecat în plânsetul colegilor și elevilor. Numai eu n'am plâns, dar simțesc, că

*) Dela un rănit din regimentul I. de vânători din Viena aflător în spitalul militar instalat în alumneul nostru diecezan am aflat, că în 17 octomvrie la eșirea din Przemisel regimentul lui avea contact cu regimentul 8 de honvezi și împreună cu acesta și cu regimentul 3 și 5 de honvezi au dat asalt asupra Rușilor. În acest asalt deodată cu dânsul a căzut și un oficer dela regimentul 8 de honvezi cu care a fost dus într'un spital din Przemisl. Oficerul era cam de 30 de ani cu mustațe englezește tunse, părul castaniu, de statură înaltă, cu un piept puternic și o musculatură de atlet. Avea trei rane de glonț de mitraliere: unul în coșul pieptului trecând prin plumâni, al doilea sub inimă poate chiar a atins corzile inimei și al treilea în pânțece. La vizitarea medicală am auzit pe un oficer spunând un nume străin pentru mine, de care nu-mi aduc aminte, că e profesor în Arad și cu compătimire spunând că e de curând căsătorit. Nu murise, dar își pierduse conștiința, care nu i-a mai revenit. În 18 octomvrie la nmiiaz a murit în spital. Anunțul oficios dela comandă încă spune că în 17 octomvrie a căzut. Rănitul esplică dar legătura între ziua căderii din șirul de combatanți din 4/17 octomvrie și ziua morții urmată în 5/18 octomvrie, despre care scrie și preotul militar. Pusei un tablou în care era fotografat corpul profesoral cu absolvenții anului trecut și a recunoscut pe profesorul Dr. Sădean. Acesta pare a fi, spuneă, dar firește în rășboiu îi crescuse barba, însă pe trăsăturile feței îl recunosc.

și acum plânge sufletul în mine. Și acest plânset îl port cu mine. Mult vom mai avea să plângem noi în acest an al lacrimilor, când avem să ne înmormântăm floarea neamului nostru.

R. Ciorogariu.

Dr. Avram Sădean.

Nu cunosc în amănunt datele biografice, dar în acest moment pare că ele nici nu au nici o însemnătate. Date și biografie se tipăresc celor despre cari putem scrie o obiectivitate, despre cari putem vorbi fără să lăcrimăm. Aici nu e locul datelor exacte pe zile și ceasuri...

A fost cam de treizecișpatru de ani și ca oficer în rezervă a plecat și el la glasul de chemare al împăratului, și isbit de 3 gloanțe dușmane, el nu se va mai întoarce la catedra, la care în timp de pace împărția lumină din spiritul său darnic.

Moartea chiar eroică, totuși ne este dușmană, când ne fură pe cel care-l iubim; chiar când suntem convinși că a murit pentru noi toți, ca despre toți cari cad în luptă, tot vom zice: pentru noi el trebuie să trăiască! Locul lui va fi umplut cu greu și va trece multă vreme până când vom mai simți golul, ce s'a produs prin moartea lui.

A venit în Arad dela universitatea din Cluj cu 6 ani mai înainte și a fost ales profesor la seminarul din Arad, numai pe baza atestatelor sale, căci nime nu-l cunoștea.

Abia venit aici a experiat cât e de mare lumea necunoscutului, care nu a încăput la lecțiile universitare și s'a pus pe muncă. Aici a cetit, dincolo a însemnat și a pregătit lecțiile timp de 6 ani de zile. Pentru întregirea cunoștințelor a alergat la cursurile dela Vălenii de munte, și așa nu e mirare că nici nu-l mai cunoștea pe omul dela început când vedea însuflețirea și verva lecțiilor ce le ținea acum în urmă.

— „Ce fericire — îmi zicea într'o zi — să fi profesor de limba și literatura românească! Poți să retrăiești tot ce a trăit neamul tău sufletește. Îmi vine a crede că pentru noi profesorii și limba și piesele literare își formează un gust deosebit ca să ne dea la fiecare cetire câte ceva nou și încântător. Piese, cari le-am cetit ani dearândul cu alte rânduri de băieți, deși erau aceleași, pare că se schimbă

și ele deodată cu cei cari le ascultă. Dar ști! Eu nu las să le cetească decât acei cari le știu bine ceti, și dacă nu le cetesc bine le cetesc eu; e asta o scădere, știu, dar lucrurile cu cari te năcăjești nu le poți îndrăgi, și ori cum, literatura, ca să o ști, trebuie mai întâiu ca să o îndrăgești. Pierzi oarele cu cetitul, dar dacă nu-l faci, pierzi anul, că nu se alege nici pulbere din regulele gramaticale și formele stilistice prescrise de planul de învățământ“.

Să trăiești sufletește tot ce a trăit neamul tău, aceasta eră o lege sfântă a sufletului său, și când i-s'a dat posibilitatea să studieze istoria și cronica zilelor prin care a trecut altarul de cultură la care a servit și el, nu s'a mărginit la suprafața întâmplărilor, nu s'a mulțumit să răscolească colbul arhivei ce-i venia mai întâi în mână, ci știind că nu sunt vremurile sub cârma omului ci bietul om sub vremuri, a plecat acolo unde se părea că s'au făcut vremurile, unde s'au făurit planurile cari au mișcat întreagă țară în cursul veacurilor, a plecat și a răscolit arhivele Vienei. — Ce a adus acasă de acolo, cu toată sârguința unui suflet de albină, cu toată însuflețirea care a înșirat în salbă documentele mărgăritare, prinse în note fugare, zace astăzi în pulpitul mesei de scris, note risipite cari așteaptă să fie din nou prinse în salbă. Dar de unde vom mai lua însuflețirea, sufletul întreg, care le-ar fi putut redă strălucirea lor de mărgăritare veritabile? A dispărut. În sertarele mesei de scris vor zăcea risipite mărgăritarele culese de el, și cine știe le va putea cineva șterge de praf și înșiră iarăși în salbă. Acel care culege, alege tot ce i-se pare de preț, și și sfărmăturile au valoare numai dacă au putut reconstrui iarăș figura cărei dovadă sunt. Cine știe să desgroape, poate să și aranjeze și așeze sfărmăturile altfel, fiindcă înaintea ochilor lui sufletești sunt pe lângă sfărmături și terenul din care au fost scoase.

Cât ne-ar fi putut el da din documentele aduse, ne arată lucrarea ce a scos-o din o mică parte a actelor referitoare la Gheorghe Lazar, primul dascăl al Românilor de pretutindeni. -- Cele „*Câteva date noi*“ nu sunt publicarea câtorva documente necunoscute, ci sunt închegarea unor rânduri găsite în arhiva din Viena în chiagul sufletesc al autorului. El în Gheorghe Lazar nu vedeă numai pe primul dascăl, primul reprezeintant al tagmei lui, ci și pe antemer-gătorul tuturor intelectualilor români, pe acela a cărui su-

ferințe și piedeci ce i-s'a pus în cale, l'a consacrat de prototipul intelectualului român, ridicat din pătura îndrumătoare a ogorului și a cărui suferințe ca ale ori cărui sfânt izbăvește pe cari le cunosc. „Veniți! Vă închinați cu toți memoriei sfinte a primului dascăl — zicea el în o conferință învățătoarească — căci în faptele și suferințele lui Lazar veți găsi apa vie și întăritoare în contra tuturor puterilor protivnice școalei românești“. Și cum însuflețirea, coarda resunătoare a sufletului lui, nu cearcă să aprofundeze cauzele, în localizările lui la timpurile de astăzi chiar dacă da greș, chiar dacă aducea acuze nedrepte, — cuvintele lui aveau însușirea de a fi cugetări sâncere și spotante. Și fără îndoială greșelile astorfel de suflete sunt vrednice de iertare. El și în celelalte manifestări sociale era profesorul de limba și literatura românească, care știa că dacă vrei să convingi și să înveți pe semenii tăi, făi întâiu să iubească și să se însuflețească pentru ceea ce spui tu.

În faptele și lucrările sale el a fost și a rămas acelaș om.

Lucrările referitoare la monografia seminarului din Arad se vor termina dimpreună cu partea la scrierea căreia s'a angajat profesorul Sădean. Acei cari au inițiat lucrarea, vor avea grijă ca să se și termine și mai credem că lucrările începute de el vor fi cunoscute colegului colaborator la monografie. O tragedie cu mult mai mișcătoare decât aceasta e cea familiară.

Încă nu s'a scuturat petalele albe ale mitrului din butoniera fracului de mire, când pământul din jurul Przemislulu s'a înroșit de sânge. În luna Iulie a acestui an a așezat primele ramuri ale cuibului dela care așteptă fericirea viitorului. Un cuib mic și bine aranjat pe care-l vedeă, în visurile lui cu ochii deschiși, încălzit și luminat de garanțiile alesei inimei sale. „Să știți — zicea el — că am să-mi schimb toată viața de până acum. Din proza amară a vieții voi alege numai poezia. Când focul va pălpăi în cămin, în serile lungi de iarnă vom ceti pe autorii noștri clasici și pe autorii străini. Nu voi mai mai vreă să știu nimic de lumea ce ne înconjoară; doi-trei inși prieteni ai aceluiaș fel de viață va fi societatea în care doresc să mi-se scurgă zilele“. Doreă o liniște recreatoare, o liniște pe care nu o are nici odată un om, care e avizat la munca lui, ca să se ridice și să ajungă unde a ajuns el.

Două săptămâni după cununie erà în „satul împăratului“ și aici a auzit glasul de chemare la arme. A părăsit toate planurile itinerarului și s'a întors să încingă sabia de ofițer și să plece în rândurile prime ale „svarmliniei“. Știrile despre el soseau tot mai rar, scrise tot numai în fuga condeiului, dar cu atât mai mult înțeles se deslușia din cuvintele așternute pe cărțile postale de coloarea scrisorilor de dragoste. „Suntem într'un așa hal încât ne-a fost rușine să intrăm în oraș“ — vorbià de un oraș ocupat de trupa lui — „dar când vă va merge bine, gândiți-vă și la sărmanu „Abraham“, care joacă și el cum flueră gloanțele și obuzele.

Să ne gândim că jocul acesta va fi compus numai din „niedere“ și manipularea „verschlussului“, când un rănit ne aduce vestea că de fapt Abraham al nostru, își dă toată silința să îndulcească vieța celor din catacombele moderne și în orele de liniște ale tăriei jucă și instrua feciorii să joace călușerul și bătuta. Se vede că el și aici erà de acelaș principiu: întâi să te iubească feciorii și apoi să-i conduci.

În câmpul larg s'a săpat mormânt lângă mormânt, camarazii dispăreau azi unul, mâne altul și el sublocotenentul a ajuns în fruntea companiei lui. În Przemysl unde a fost împresurat de Ruși, se va fi adunat în inima lui atâta foc în contra dușmanului, încât în ciocnirea fatală a armelor, el care n'a știut nici odată să se cruțe a rămas în câmpul de luptă, de unde dragostea camarazilor l'a transportat în cetate să-și deie sufletul nobil după 2 zile de agonie.

Și de acum Avram Sedean nu se va mai întoarce! Sub glia rece a șanțurilor întărite va domni liniștit acela, a căruî însuflețire nu a avut nici odată spuză. Cuibul va rămâneà rece și fericirea visată rămâne în domeniul visurilor. Din depărtarea în care își doarme somnul va așteptà învierea pentru care a luptat în vieța până în ultimul moment, și ranele primite de el ni le-a lăsat nouă prietinelor lui. În închipuirea noastră el va bate pururea aceleași căi și înzadar zice comunicatul oficial, noi nu putem crede să fie *glia rece*.

V. Stanciu.

Am pierdut un om de treabă.

— În memoria prof. dr. Avram Sădean. —

Venise la noi, mai înainte cu șase ani și ceva, în puterea cuvântului necunoscut, pentruca acum să lase pe urma sa un adânc și general regret de om de treabă, care s'a dus fără a mai reveni vr'odată.

Sfios, cum i-se cuvenea după originea sa din țaran român, și cu pasul, nesigur încă, al omului care umblă pe teren necunoscut — așa venise dânsul la noi, ca să-și ceară aici un ogoraș din marele câmp cultural din aceste părți cu vechi tradiții de românism și ortodoxie.

Cu legitimațiile studentești în mână și cu niște porniri sufletești, nedeslușite încă pe deplin — pe cari avea să le trezească și să le deie energie d'abiă noul mediu și chemarea ce-l aștepta — așa a bătut candidatul de profesor de atunci Avram Sădean, în vara anului 1908, la ușa celor mai mari, pe urma unui concurs publicat pe catedra, care i-a fost partea p' o vreme așa de scurtă.

Avuse și concurenți de seamă, și totuși, printr'o norocoasă inspirație, atențiunea și încrederea le-a întrunit dânsul. Astfel a ajuns dânsul profesor la noi, unde, în scurtă vreme de șase ani de catedră, a evoluat în sufletul său, care, din sfiala și nesiguranța de mai înainte, a ajuns până la un grad de francheță și de curaj al părerilor proprii mărturisite fără jenă de persoane. Își reformase, el însuși, sufletul său, în decursul cercetărilor arhivale în serile de intim contact moral și de multă „conversație“ — cum zicea — cu înaintașii săi de catedră, pe ale căror urme cu râvnă și pricepere le reconstruia și așternea pe hârtie ... iarăși din încrederea mai marilor săi.

*

N'am s'o uit, ce bucurie îi pricinuisem odată, când, în afară de contactul convențional, l'am fost cercetat, pentru prima dată cu gândul de a mă interesa de cercetările sale istorice. Din după amiază s'a făcut sară târzie, când am putut să mă desfac din mreaja fugarelor rezumări ale comorii de informații și copii culese de prin arhivele, pe cari le cercetase.

Îți eră mai mare dragul să constați gradul înalt de însuflețire, a omului timid de mai înainte, și să auzi, cum întregă și corectă unele din tezele istoriografiei noastre

cu privire la prima jumătate a veacului al XIX-lea. O dovadă a feliului său de a fi scriitor istoric bun, cum se promitea, sunt mai ales cele câteva pagini despre Gheorghe Lazăr, scrise cu multă căldură și pricepere.

La caldul povestirilor de o dup'amiază s'a topit gheața izolării, în care dealtfel deopotrivă ne simțiam bine amândoi și din a cărei topire au izvorât și rândurile aceste de pomenire a unui om, de care nu mă legau formele convenționale a multelor și măruntelor prietenii din zilele noastre.

*

Omul acesta, care a fost profesorul Avram Sădean, și care în decursul profesurii sale în Arad, a ținut să fie decorat și cu laurea academică de doctor în filozofie, pe lângă cenzura de profesor ce o avea deja, așa se vede, nimerise drumul de înțelegere a chemării sale dascălești, care avea să-l așeze cu vremea în rândul, vrednicilor săi înaintași de catedră, cari au fost și *apostoli prin condei* ai evangheliului cultural românesc în părțile noastre.

Din fatalitatea, care de atâtea ori ne împresoară și ne desarmează în viață, a voit, ca acest om de treabă, care într'un timp așa de scurt, evoluase atât de mult în simțirea și felul său de a fi și de a manifesta, să sucombe, făcându-și înalta datorie patriotică de militar și apărător de țară.

Războiul actual, aceasta cea mai crudă urgie care va rămâne cea mai neagră pată pe obrazul avanzatei civilizații universale din zilele noastre, ni-l-a cerut și pe El, iar El condeii dascălesc și civilizatoric l-a schimbat cu uci-gașa spadă. Și aceasta era o datorință, căreia i-s'a supus bucuros, de sigur, reamintindu-și vorbele strămoșilor, cari și azi își au întreg înțelesul lor de odinioară: Dulce et decorum est pro patria mori!

Ne mângăiem și noi cu aceasta patriotică și scumpă vorbă a strămoșilor, dar ni-ar fi plăcut mult mai bine, dacă doctorul Avram Sădean ni-ar fi rămas nouă, și nu l-ar fi înghițit înainte de vreme glia rece, care lui îi va fi, poate cu atât mai grea, cât ochii lui nu i-a închis pentru vecinicie mâna caldă a dragei și iubitoarei sale soții, cu care a trăit doar' numai două săptămâni, și nu zace între ai săi și 'n țara sa...

Am perdut un om de treabă.

Dumnezeu, care i-a hărăzit acest sfârșit glorios pentru el și dureros pentru noi, făcă să nu se uite acest om de treabă, care pe cât știu, *este cea dintâi jertfă de sânge pe altarul războiului pentru patrie* din șirul antecesorilor săi de catedră, păscuți, de altfel, de multe mizerii și suferințe în firul unui veac împlinit din vieța preparandiei noastre.

„*Biserica și Școala*“.

Dr. G. Ciuhandu.

*

Corpul profesoral dela institutul ped.-teol. esmite următorul necrolog:

Cu profundă durere aducem la cunoștință, că neuitatul nostru coleg

Dr. Avram Sădean

profesor de limba și literatura română la institutul pedagogic gr.-or. român din Arad, sublocotenent reg. ung. în regimentul 8 de honvezi.

a murit moarte eroică pe câmpul de războiu din Galiția, în al 34-lea an al etății și al 7-lea al activității sale rodnice în serviciul școalei noastre.

Binecuvântată fie memoria lui în veci!

Arad, 28 octomvrie (10 noemvrie) 1914.

Corpul profesoral dela institutul ped.-teol. gr.-or. rom. din Arad.

*

Reuniunea Invățătorilor“ dedică Nr. seu 11—12 memoriei lui Dr. Avram Sădean. Reproducem de acolo:

Cuprinși de adâncă durere aducem la cunoștința învățătorimei noastre vestea tristă că mult prețuitul și valorosul nostru profesor, unul dintre cei mai activi și mult promițători membri ai reuniunii noastre, membru de comitet și membru al comitetului nostru redacțional.

Dr. Avram Sădean

profesor de limba și literatura română al institutului nostru preparandial din Arad, sublocotenent în regimentul 8 al honvezimei regești.

a căzut jertfă pentru patrie, murind moarte de erou, pe câmpul de luptă din Galiția lângă Medyca, duminică în 18

oct. a. c. în al 34 an al vieții sale, după o activitate de 6 ani și abia în a doua lună de fericită căsătorie, lăsând în adânc doliu pe tinera sa soție, pe adorații săi părinți și socrii.

În veci să-i fie binecuvântată memoria.

*

† Dr. Avram Sădean.

Deodată cu căderea frunzelor atinse de brumă, deodată cu glasul duios al cocorilor cari aleargă zoriți spre țările cele calde, ne-a venit o veste sguuitoare: că tinerul și talentatul profesor dela pedagogia din Arad a căzut mort pe câmpul de luptă, săgetat în pept de 3 gloanțe dușmane.

Profesorul Sădean, — ori cât de tiner ar fi fost — în urma firii sale vizionare face parte din seria marilor dascăli, cari și-au format din frageda tinerețe o tradiție. Iar tradiția aceasta încetul cu încetul s'a consolidat într'un ideal al timității noastre etnice de *limbă, lege și moșie*, pe cari le-a urmărit cu o asiduitate vrednică de admirat până la moartea lui atât de regretată și atât de prematură.

Dragostea de limbă îl face de tiner să îmbrățișeze cu căldură și cu râvna adevărată de savant limba și literatura națională, cari formează cele mei scumpe mărgăritare ale neamului nostru, desgropând de prin vechile arhive și de prin hârtiile prăfuite multe licăriri de lumină nouă, devenind astfel și el o catenă în șirul lung al vrednicilor săi înaintași și apologeți.

Cunoscător adânc al istoriei ș'a legilor eterne d-zeești, dragostea de legea sa românească l-a făcut evlavios ca pe un copil, dar totodată aceasta religiositate simplă și nefățărită l-a făcut mândru, l-a înălțat și l-a făcut triumfător în cărările năpraznice ale vieții. Prevăzător adânc al lucrurilor și întocmirilor omenești, a crezut cu îndărătnicie într'un viitor falnic a acestui neam înviforat, pe care el l-a adorat ca pe o divinitate în viața sa scurtă și fără de prihană.

Coborîtor din vița noastră țărănească din Ardeal, leagănul sfintelor noastre tradițiuni și aspirațiuni naționale, crescut în cea mai curată dragoste a moșiei strămoșești evocătoare de fapte nobile, cuvântul patriei pentru el eră un lucru sfânt, și aveă un timbru deosebit pe care îl rostea cu o adevărată evlavie și care i-a încremenit pe buze când s'a luptat cu vitejia patriotului luminat, conștiu de datorința

sfântă ce o are când patria îl chiamă sub drapel, despre a cărui fapte și gesturi nobile istoria sbuciumărilor noastre mai recente va însemna un capitol strălucit cu litere de aur.

Peste tot mai bun și mai curat, minte mai luminată, fire mai entuziastă, suflet mai armonic și mai echilibrat de mult n'a mai înghițit pământul ca pe viteazul nostru profesor-erou, care își doarme somnul vecinic pe pământ dușman, sfințit cu sângele său în luptele crâncene dela Przemysl. De aceea e sbuciumul nostru fără margini, durerea noastră înviforată și lacrimile noastre nesecate. Cu prăbușirea profesorului Sădean noi am pierdut nu numai un erou, ci am pierdut un *om întreg*, am putea zice un sfânt.

Pe cât de mare și ireparabilă ni-e jalea și durerea, pe atât de mare e și mângâierea noastră. Cu profesorul Sădean se înmulțește și se pecetluște jertfelnicul revindcărilor noastre, care ne va aduce dreapta răsplătire.

Să fi trăit profesorul Sădean un veac de-arândul, să fi muncit peste firea omenească, prin munca sa n'ar fi putut să ne procure atâta glorie, câtă ne-a procurat prin moartea sa eroică. De aceea din corpul său strivit de gloanțele dușmanului, din sângele său neprihănit va crește cea mai frumoasă floare ce a împodobit și va împodobi neamul românesc: floarea cea mai scumpă a jertfirii de patrie.

I. S. (Iosif Stanca).

Elevii despre prof. Dr. A. Sădean.

Jalea fără margini ce a cuprins sufletele candidă a tinerimei noastre școlare dela pedagogia din Arad pentru pierderea ireparabilă a iubitului lor profesor se refrânge din rândurile duioase dela vale, cernite cu lacrimile acelora, cari atât de mult l-au iubit până ce a fost în viață și-i vor ridica tot atâtea monumente neperitoare în sufletele lor:

Dr. Avram Sădean.

Doamne, pânăcând?

Ni-s'au stins cele mai nobile vieți, cari ne puteau da din belșug rodul sufletului lor mare; s'au depărtat dintre noi, cari toată ființa lor și-au jertfit-o pentru noi și ne-au părăsit ceice ne erau atât de iubiți!

Cine ar fi gândit, că salutul prietenos al elevilor veseli, să fie un salut de adio, cine s'ar fi așteptat, ca ființa

atât de iubită de noi să ne părăsească atât de curând și să între în mormânt? Și totuși salutul de dragoste al elevilor le-a rămas ca ultima amintire, cari le vor stoarce lacrimi din ochi și înzădar așteaptă elevii și școala pe alesul lor.

Doamne, în ce chip îi vei mângăia pe toți?!

Sunt atât de triste veștile din nord! Acolo mii de trupuri se svârcolesc în spasmuri și dureri, ochii stinși se roagă, udând cu lacrimi pământul; se 'nmoaie bulgării de sângele vărsat.

Toate-s pentru Tine, oh Patrie!

Cât dor necuprins, câtă jale și durere nepătrunsă și gemete aduce crivățul de miazănoapte...

* * *

Ne răsună 'n minte graiul, care se frământă, curge fără sfârșit, îndemnându-ne la muncă, ni-se încălzesc inimile de glasul părintelui cel bun, care-și îndeamnă fiii spre ținte mai nobile și tinerii emoționați ascultă sfântul glas al apostolului, care-i îndeamnă la cea mai sacră iubire de neam și jertfă, care să pună temelia unei noi vieți, mai generoasă și mai ideală. Și curge vorba bunului apostol, ce stăpânește sufletele și acolo e cu ei în tot locul, străbate în satele românești, descoperind poporului trecutul, vărsând primăvara unei noi vieți.

Insuflețirea lui cea mare ne-o dovedește scrierile distinse, ca „Apostolatul primilor profesori ai preparandiei noastre“, „Date nouă despre Gheorghe Lazăr“. Unde numai se cere, varsă însuflețire în inimi, desghiețându-le, dând impuls spre lucrare.

* * *

Dar fierbe lumea și tună de vifore 'ncărcată și mii de mii de cete aleargă de-avalma să se 'nvingă și nu rămâne un braț întreg în țară...

Din mijlocul elevilor e răpit entuziastul dascăl și pe cât de distins a fost ca apostol al culturii și al idealului neamului său, pe atât de aprig luptător a fost ca ostaș al patriei sale, admirat de conducătorii armatei și iubit de soldații săi, pe cari îi însufleți. A luptat în cetatea Przemysl. Cetatea a scăpat, — ostașul a căzut în luptă...

Noi fiii, rămași azi stingheri, în lacrimi și dureri! Spre noi se 'ndreaptă glasul stins al celuice a udat cu sângele său pământul sterp al Galiției; celce a vărsat cea mai

sacră iubire de neam în inimile noastre și a fost atât de aproape de sufletul nostru, zicându-ne: „Urmați cu sfințenie cele spuse de mine!”

Și acum îndreptându-ne cugetul spre celce și-a vărsat sângele pe câmpul de onoare și și-a împlinit atât de bine misiunea pe acest pământ; să ne fie neștearsă amintirea lui din sufletele noastre zicând: „În veci pomenirea lui!”

Crivățul de miazănoapte flutură frunzele veștejite ale arborilor prin văzduh, cari se deslipesc de tulpină, precum se desface de om ce are mai drag, scump pe lume, — melancolia aceasta îți stoarce lacrimi din ochi, aducându-ți aminte de cel depărtat, care în pământ strein s'a așezat pentru vecie, departe de inimile sângerânde, cari ziua și noaptea își îneacă în lacrimi și suspine durerea, ce le stăpânește sufletul.

Așa priviă cu o duioșie nespusă regretatul — nu prea de mult — în grădina seminarială, care se întindea înaintea geamului, încunjurată de palate: o priveliște magică, asemănătoare celor din povești; și privindu-o acum pe urma Lui, pe obiecte văzute de el, îmi vine să m'ascund, să-mi vărs în lacrimi durerea pentru celce ne-a stingherit... — iar elevii învață în cor, cântările funebreale pentru cel dus. E atâta armonie și atâta jale între cântările funebreale ale elevilor și natura tristă dinafară, încât fără să-mi dau seamă îmi simt ochii inundați, iar gândul sboară spre cel depărtat.

Ca Arhimede, care pe un punct fix afară de lumea aceasta ar fi întemeiat o lume nouă, așa idealistul profesor voiă să întemeieze o altă lume nouă, mai ideală și mai generoasă și acel punct eră pentru el inimile elevilor. Și acestui ideal sublim și-a jertfit toată viața. Oh! dacă vedea, că prind rădăcini vorbele sale sfinte, desigur ar fi suferit cele mai crude torturi, ar fi zimbit în fața morții cea mai mare nepăsare, dacă sămânța lui ar fi ajuns în pământ bun.

Căci aveă planuri mari!

Nu odată ziceă cătră noi, de am ieși câți mai mulți de sub mâna lui, ca să-și poată desfășurà mai cu temeritate planurile sale de viitor în interesul neamului său, căci știă, că cei cari au ieșit odată de sub mâna sa, nu puteau să nu-l urmeze. Acest scop al său nu putea să prindă aripi, căci, Doamne, ce puțin a trăit: când voiă să deă

sbor aripilor sale, fu răpit pe vecie. Scurtă viață, dar cât a adunat în sine în viața-i scurtă, e nespus de mult! Avea multe proiecte de activitate, pentru cari n'avea vreme să le pună pe hârtie de ocupațiile numeroase, ce le luase asupra-și și nu odată se plânse, că prea i-e scurt timpul și nu poate lucra. E de admirat, cum a acris și atât, fiind ocupat cu orele de catedră și afară de acestea atâtea însărcinări din toate părțile, căci nu era instituție românească unde să nu fi fost dorit și primit cu inimile deschise. Și acesta era streinul, care — cum ne-a spus — când a venit mai întâiu aci, a fost primit cu răceală și neîncredere. Și în tot locul unde figură, se ostenea, să câștige cât mai mult favor și trecere elevilor săi, cărora și-a dedicat întreaga sa viață.¹⁾

Când avea numai o clipă liberă, se păzea, ca nu cumva să o piardă fără lucru. Ca o albină neobosită adună material peste material și n'a pierdut nimic din vedere, ce putea fi folositor pentru elevi. A citit mult, foarte mult, mai ales în tinerețe, căci ca profesor n'a mai avut timp să citească, ci numai își însemnă și adunând materialul abia când și când edă în broșuri din ceeace-i umplea sufletul și simțea trebuința să-și verse sufletul încărcat în scrieri, pe cari, ca să le răspândească în pături tot mai largi, le trimetea fiecărui preot și învățător să le cunoască, să se însuflețească și să propage mai departe ideile din ele. De câte ori ne zicea: „Oare cum pot străbate broșurile maghiare atât de mult în păturile poporului? De ce n'am putea face și noi acelaș lucru?“ Și această sarcină grea o luă asupra-și. Trimetea broșurile fiecărui ostaș al crucii și al științei, iar pe venitul lor se îndreaptă spre arhivele mari din Viena, să ne facă cunoscute actele valoroase din trecut, să ștergă colbul de pe ele, să le scoată la nouă lumină și să le însuflețească.

Și cum se însuflețea de ele!

Nu vorbiă în stil înalt, era contra frazeologiei inutile, ci comunică simplu, cum nu se poate mai simplu și *la inimă*. Nu lăsa un cuvânt să treacă neînțeleș, dar se oprea la el o oră întreagă și se înălța la cele mai înalte sfere ale cugetării — căci era un adânc cugetător — te făcea

¹⁾ Ca la garandioasele baluri ale „Reuniunii femeilor române din Arad și provincie“ unde era secretar și clubul sportiv „Gloria“ din Arad ș. a.

să înțelegi mult, nu numai cuvântul neînțeles, ci și mai mult: iubire de neam. E de necrezut, cum sufletul său era atât de cuprins de însuflețire, într'atâta seamănă întreaga lui ființă cu un cuptor încălzit în extrem de focul sacru al iubirii de neam, încât orice faptă și orice cuvânt îl aducea în legătură cu iubirea de neam.

Și „cuvântul dă celui care-l stăpânește o încredere nesdruncinată“.

În cazuri de acestea elevii ascultau cu o oarecare surprindere neplăcută signalul, ce le anunța sfârșitul orei, căci vedeau, că dascălul lor mai avea multe de spus și Doamne, ce scurt e timpul, încât n'are omul timp să se exprime asupra unei *idei* în cadrul celor 45 minute. Și *ideile* se repeteau în fiecare oră fără sfârșit, întotdeauna într'o formă nouă, mai strălucită și ochii nu odată ne luceau în lacrimi — „cum luă Șincai bățul pribegiei și straița...“ și nu ne trebuia mai mult, căci înțelegeam pe deplin și fără cuvinte, căci bunul nostru profesor (mai mult: părinte) își răzîmă fruntea pe braț. urmă o tăcere, care ne spunea mai mult ca zeci, ca sute de cuvinte și la finea prelegerii nu a fost chip să ne exprimăm mulțumirile acestui om ideal, fără doar aplauzele frenetice, cari urmau necontenit, cu toate că el a fost deja departe...

Nui peană să descrie însuflețirea ce o simțiam atunci! Și aceasta era scopul său. Ce folos vom avea de toate cunoștințele, dacă nu le vom ști folosi în interesul poporului, care ne va fi încredințat cu cel mai sublim scop de a-l înainta, de ai fi părinte, de a pune temelia unei vieți nobile. Nu de aceea a propus cele mai mici detalii ale ortografiei, stilistice, etc., ca să le știe elevul rumegă și predă înaintea examenului, (căci acesta-l află de prisos și de li-man celor slabi), ci învață să scrie și acela era prețuit, care lucra. Era pe deplin convins că „știința mărește pe om, înarmându-l în fața destinului“. Nu era un singur elev, pentru care să nu fi avut vorbe de îmbărbătare, folosindu-se de cuvintele marelui înaintemergător, Constantin Diaconovici-Loga, că prin conlucrarea tuturor se zidește altarul neamului.

Dar cât era de însuflețit pentru bărbații entuziaști din trecut!

Atâta însuflețire, câtă era întrupată în sufletul acestui bărbat, nici că-mi puteam închipui, o însuflețire suprao-

menească cum numai rari simt, și-ți vorbea cu duioșie, de te făcea să lacrimezi. Cât avânt, câtă dragoste de neam era în pieptul său, încât putea să-ți vorbească ore întregi, fără să fi conținut. A ales persoanele mărețe din trecut, fiindcă numai dacă ne vom ști înțelege faptele și *idealul* acestora, numai așa ne va putea da personalitatea puternică a acestor oameni mari impuls spre a lucra pentru neam, a pus degetele pe această parte a inimii, care e cea mai nobilă parte din ființa omenească.

Cu acest scop a plecat (și ar fi voit să plece decăteori!) în satele românești. Mi-aduc aminte de prelegerea din C... N'a fost doar decât o simplă lecțiune de școală, pe care o știam atât de bine și cu câtă dragoste ascultau sătenii! Așa ceva ei n'au mai auzit! Ce exemplu puternic pentru ceice se răspândesc în satele noastre. Din aceasta se vede — precum s'a exprimat de mulțori — că poporul ne primește și ne ascultă bucuros deci nu ne rămâne decât să ne înarmăm și noi cu arma inimii, cu cartea. Câte știm și cu câte ieșim din școală și totuși, cât de puțin folos are poporul de ele. Iată, că regretatul ne-a arătat cum am putea împrăști ca și dânsul, primăvara unei noi vieți.

A învățat mult și s'a interesat de toate. Mi-aduc cu dragoste aminte, cum a asistat la o oră de mineralogie, cum ascultă și se interesă, încât după ce se depărta, d-nul profesor de chimie zice: „Plăcut om e d-nul prof. Sădean! Cum se interesează de lucruri străine pentru d-lui!“ Prin aceasta ne îndeamnă și pe noi la asemenea faptă, căci „învățătura prin exemplu e singura care atrage, pentru că *exemplul e viața* în loc de a fi lecția“ (E. Mirdeau).

A pierdut mult neamul nostru prin decedarea profesorului Dr. Avram Sădean, căci și-a pierdut pe cel mai în-suflețit luminător, catedra pe cel mai învăpăiat profesor și mai mult a pierdut Societatea de lectură a elevilor săi, fiindcă și-a pierdut mai mult decât profesorul conducător: și-a pierdut sufletul, rămânând stingherită. Da, fiindcă toată speranța și-a pus-o repozatul în ea. „Care lucră în Societate, sunt convins, că va lucra și în viață!“ zicea întotdeauna. Asemănă activitatea dascălului cu o corabie ce se luptă cu valurile întunerecului. Iar școala, unde fiecare fii-tor căpitan al acestei corăbii își însușește independent însușirile de bun comandant e Societatea de lectură, unde se pune baza și se întărește sentimentul național...

Sunt multe amintiri, pe cari peana nu le poate scrie, dar le păstrează cu sfințenie în taina ei: inima...

* * *

În învălmășala luptei popoarelor a fost chemat dela catedră entuziastul profesor! A fost distins ca bărbat al științei și cât de stingheră a rămas școala, numai gândi se poate, căci pierderea e ireparabilă.

Și groaznică fu vestea morții sale în institut, care lăsa să cadă într'ânsul o tăcere sinistră, când nici durerea nu-și poate da glasul, ci numai gândul privește în urma lui cu o adâncă mâhnire în trecut și cu desnădejde în viitor.

Dar în laturi cu desnădejdea, vie speranța!

Oare să credem, că suntem părăsiți? Doar el singur ne-a zis, că „Țichindeal trăiește!“ Și el să nu trăiască? Da, trăiește și nu vom lăsa să se stingă candelabrele din altarul lui zidit în inimile noastre. Până când vom fi fiii acestei gii, pentru care și-a vărsat scumpul său sânge, până când institutul va rămâne și până va fi o singură suflare românească numele lui Dr. Avram Sădean va fi cu sfințenie păstrat de fiecare Român. El și-a dat sângele pe câmpul de onoare pentru patrie și sufletul pentru neam, iar Atotputernicul nu poate lăsa atâta jertfă înzadar.

Ori vântul turbat nu frânge stejarul? Dar rămâne sămânța și începe o nouă vieță: stejarul nu piere.

Să ne punem speranța întrun viitor mai bun, sfințit cu sânge de martir și dacă totuși va fi, ca să nu răzbim: în frigurosul nord, în pământ strein, cu frații noștri laolaltă e un suflet pribeag: Vă întoarceți inimile într'acolo, ștergeți-vă lacrimile, că veți căpăta o nouă putere...

Veșnică-i fie pomenirea!

Aurel Contrea,
elev.

Dr. Avram Sădean.

E toamnă târzie. Abătut, privesc prin geam, cum se leagănă o frunză galbină pe ramură, apoi cade încetișor, între celelalte veștede și uscate. Un fior mă cutremură și închid ochii. Gândul meu într'o clipită face ocolul incommensurabilului nostru pământ și cum îl cuprind cu o pri-

vire, îl văd arzând, aprins de pisma subersivă a neamurilor ce se bat pe el. Văd până și îndepărtatul azuriu al mărilor și pe suprafața lor stâlpul gigantic de foc, a cărui pară roșie se ridică uriașe, învăluită în fum.

Ascult și aud pretutindeni durduit și troznet crâncen de arme, clocotul bubuitului de tun urlă groaznic prin văi. Prin duiumul oștilor noastre caut un om și-l văd, în mijlocul vâlvătăilor, cu spada 'n vânt, se repede și s'asvârlezerind spre șanțurile vrășmașilor și strigă: „Ura!“ „Înainte!“ Îl urmăresc. E crunt; ochii lui schintează și-l aud cum își îndeamnă flăcâii la luptă vajnică, crâncenă și turbată, din frământarea căreia, ori ies învingători, ori mor cu toții, până la unul. Dar, vai... Ce văd? El, eroul, scapă sabia, dă să cadă, e în agonie... moare... Doi flăcăi îl iau pe brațe și îl scot din învălmășeală — rănit în trei locuri — și când mă uit mai stăruiitor la el: privirile mi-se întunecă, în jurul meu toate se învârt și când aiurit, mă deștept din acest vis îngrozitor, buzele-mi șoptesc numele lui sfânt: Dr. Avram Sădean.

A murit. Ce jalnic, ce sinistru sună îngemănarea acestor două vorbe și ce întristare și mâhnire adâncă te cuprinde gândindu-te, că sunt adevărate, sunt realitatea crudă, înspăimântătoare.

N'am să-l uit niciodată. Un om bun cu toată lumea. Un om cinstit; un entuziast. Un glas puternic și imperios, „ce ne chemă la înțelegerea cea dreaptă și bărbătească a vieții“. Într'o zi — când slujea încă altarul școlii noastre seculare — ne-a venit cu o carte la școală. Era preafrumoasă carte și plină de învățături folositoare a lui Vlașuță: „La gura sobei“. Ne-a spus, că nu-i demult apărută și că-i mult instructivă și bună. S'a pus la masă și ne-a cetit, rar și limpede, povestea atât de minunată a generației Noghi și dela o vreme, bunul nostru profesor, citește mai blând cu întreruperi, plângând. S'a străduit să ne-o citească până la sfârșit. Incercare făcută înzadar, căci el nu putea în culmea efervescentei. A închis cartea și a ieșit afară. Iar noi am rămas, rătăciți cu gândul și nu știu, zău, în ochii cui n'au mijit atunci lacrimi și cine, sub impresiunea acelei clipe nu și-a simțit sufletul înălțat. Și nu numai odată am trăit asemenea clipe.

Acum, când îmi trimit sufletul — prin pustiile Galiției — să se închine mormântului lui de erou, îmi pare, că

simt pogorîrea duhului lui, din albastrul ceriurilor, apropiindu-se de mine și șoptindu-mi dulce, domol, evlavios, ca o rugăciune: „Nu te tângui, eu nu v'am părăsit. Eu de-apururea sunt cu voi“.

Iar eu, adânc pătruns de ce mi-a șoptit el mie, vă rog: iubiții lui școlari veniți să jurăm, că numai întru deviza lui vom lupta și noi și uniți într'un gând să zicem cu smerenie: „În veci pomenirea lui!“

George Alexă,
elev.

Necrologul familiei.

Cu inima sfâșiata de cea mai adâncă durere, aducem la cunoștința tuturor rudeniilor, prietenilor și cunoscuților că adoratul nostru soț, fiu, frate, ginere, nepot și cumnat

Dr. Avram Sădean

profesor seminarial în Arad și sublocotenent în rezervă la reg.
8 de honvezi în Lugoj,

în 18 oct. st. n. a murit moarte eroică pe câmpul de luptă în Galiția, lângă Medyka, deplâns de camarazii oficeri și iubitorii săi ostași.

Fie-i somnul lin, în pământ străin!

Vinga, 11 noemvrie 1914.

Ioan Sădean și Maria Cărpinișan, părinți. Aurora Dr. Sădean n. Cimponeriu, soție. Petru Cimponeriu și Aurelia Russu, socrii. Ana m. Breascu, Marina m. Bâsca și Maria m. Oancea, surori. Gherasim și Maria Cărpinișan, Nicolae și Rusalim Cărpinișan, unchi și mătușe. Ioan Breascu, Ioan Aâsca, Ioan Oancea și Aurel Cimponeriu, cumnați.

Parastasul.

Duminecă, la 9/22 nov după terminarea s. liturgii s'a oficiat în catedrala din Arad parastasul solemn pentru odihna sufletului profesorului *Dr. Avram Sădean*, mort pe câmpul de luptă din Galiția.

Parastasul a fost servit de P. C. Sa părintele *Roman Ciorogariu*, director seminarial, înconjurat de dnii preoți *Gavriil Bodea Dr. Teodor Botiș, Dr. Iustin Suci, Traian*

Vațianu, și de diaconii *Cornel Lazar* și *Dr. Lazar Iacob*, profesor. Răspunsurile funebre au fost date cu o admirabilă precizie și multă duiosie de către corul seminarial — sub măiastra conducere a dlui profesor *Trifon Lugojan*. De față a fost P. S. Sa d. episcop diecezan *Ioan I. Papp*, o mare parte a intelectualilor români din localitate, numeroși popor, școlile cu profesorii și profesoarele lor, soția și alte rude ale defunctului profesor, precum și numeroși prieteni și cunoscuți ai defunctului.

Prezența mai ales a tinerei soții a defunctului, în mare doliu, a impresionat adânc întreaga asistență.

A fost un mare plâns și o jale mare, încât mulți abia își puteau stăpâni manifestarea durerii pentru cel dispărut. P. S. Sa d. episcop avea ochii plânși, dsa se silea să adreseze cuvinte de condoleare inconsonabilei văduve...

La sfârșitul parastasului d. profesor seminarial *Dr. Lazar Iacob*, abia stăpânindu-și emoția a rostit următorul panegiric:

Jalnicilor ascultători!

În zilele acestea a trecut un an, de când am petrecut la cere eterne o podoabă a școalei românești: pe profesorul *Dr. Petru Pipoș*. Atunci credeam, că această școală, care a trecut prin atâtea sguđuri și în timp scurt a pierdut atâția muncitori harnici, va fi scutită timp mai lung de clipele unei despărțiri dureroase. Dar abia s'au uscat lacrimile vărsate pe mormântul acestui luminat profesor, școala abia a desbrăcat haina de vale și steagul cernit vestește o nouă pierdere. Glasul duios al clopotelor ne chiamă astăzi din nou la rugăciune pentru sufletul dascălului, care ca bun ostaș și-a vărsat sângele pentru țară.

Răsboiul crâncen, care din o parte însămnată a pământului a făcut o vale a plângerii, care a răpit atâția fii din brațele iubitoare ale maicelor, atâția părinți din cercul iubitor al familiei — ne-a răpit și nouă un coleg scump: pe profesorul **Dr. Avram Sădean**.

Urmând glasului de chemare al țării, s'a dus îndată la începutul răsboiului cu nădejdea, că-i va surâde norocul și se va întoarce sănătos. S'a dus cu speranța, care picură mângăiere în atâtea inimi întristate. La început a fost pe câmpul de luptă dela sud și de acolo s'a dus la nord, în pământul posomorît al Galiției. În țara năcazurilor și pri-

țmejdilor îl urmăream cu ochii inimilor noastre și ne cutremuram la gândul, că moartea îi urmărește pașii. De multeori a înfruntat primejdia morții, săptămâni dearândul a stat în focul ucigător al dușmanului, dar a scăpat cu zile. Vestea aceasta bună o împrăștiă și colegilor săi, știind că le face bucurie. Eră prieten credincios și ne da des semne de viață. Scrisorile din urmă însă erau tot mai duioase și vădiau un fel de presimțire a sfârșitului tragic. Acum ne rugă, să nu uităm de bietul „Avram“. Fiind în cetatea *Przemyslului*, împresurată de dușman, n'a avut mângăierea să știe ceva despre ai săi. Iar nouă, după puține zile, ne-a fost dat să auzim vestea sguuitoare, că prietenul nostru ne-a trimis cel din urmă „rămas bun“. A căzut în luptele din jurul *Przemyslului*, în 18 octomvrie n., lovit de trei gloanțe dușmane.

Ca fulgerul s'a răspândit vestea aceasta în toate părțile, umplând de durere inimile tuturor acelora, cari l-au cunoscut și l-au iubit. Plânge acum nemângăiata sa soție, ajunsă la văduvie după o conviețuire fericită abia de două săptămâni; plâng amar părinții, cari l-au crescut și le eră scump ca lumina ochilor; nemângăiați sunt colegii și prietenii, plâng elevii, întristați sunt cunoscuții lui; jelește școala pierdereă unui fiu harnic și devotat. A copleșit durerea inimile tuturor. S'au împlinit cuvintele prorocului Ieremia: „Stricatu-s'a bucuria inimii noastre, întorsu-s'a întru plângere desfătarea noastră“. (Plângeri, 5, 15). Și când durerea a cuprins pe toți, eu am datoria grea să poruncesc inimii, să opresc isvorul lacrimilor mele. Și a-ș vrea astăzi să răsune glasul meu mai puterinic decât o trâmbiță, să vestesc jalea noastră și să cunoască toți ce am pierdut. Dar rostul prietenului, covârșit de durere, trebuie să se înnuce în suspine.

Suntem triști, pentrucă am pierdut un om bun, un profesor harnic și însuflețit, un cercetător diligent al trecutului nostru.

Profesorul Dr. Avram Sădean încă de mic a arătat o sete deosebită de învățatură, și părinții săi, bunii țărani din Răhău — comitatul Sibiiului — au înțeles dorinta lui și l-au trimis la școală. Simțirea românească dusă din casa părinților, s'a întărit în școalele româneșii din Blaj și Năsăud. După terminarea claselor gimnaziale urmează cu zel și mai aprins studiile la universitate și după sfâr-

șirea lor a fost numit profesor la un gimnaziu de stat din Budapesta. În acelaș timp a fost ales profesor și la institutul nostru pedagogic-teologic, prin unică recomandare ce-i dădeau atestatele. A grăbit să vină la noi, fiindcă școalei românești doria să aducă prinos toate cunoștințe sale, zelul învățat și toată căldura inimii sale.

Au trecut șase ani de când și-a început chemarea de propovăduitor al luminii. A fost chemat să propună limba și literatura românească, studiu care înalță și însuflețește. Aici i-s'a dat prilej să întărească în viitorii povățuitori ai neamului însuflețirea pentru graiul dulce românesc și să aprindă în sufletele lor focul iubirii de neam. În inima acestui profesor eră un prinos de însuflețire, și însuflețirea sa doria să o sădească și în inimile altora. În scrisul bărbaților mari el a simțit adierea înviorătoare a sufletului românesc, a cunoscut acel suflet cu toate sbuciumările și aspirațiile sale și doria ca toți să înțaleagă suflarea lui de vieață.

Cu entuziasmul său cald se însoția și o rară putere de muncă și o voință de fier. Curând cadrele catedrei i-s'au părut prea înguste și-l vedem alergând să desgroape scrisori vechi, cari să facă lumină în jurul bărbaților noștri din trecut. Școala noastră, cu trecutul ei centenar, a dat bun prilej pentru afirmarea frumoaselor sale calități sufletești. La temelile acestei șoli sunt suferințele și luptele celor dintâi profesori, cari n'au fost numai dascăli ci au fost și luptători pentru desrobirea sufletului românesc. Prin stăruințele, în frunte cu neobositul Moise Nicoară, s'a început vieața națională și s'a înălțat episcopie românească în Arad. Ca un prinos al aducerii aminte de acești vrednici înaintași scrie: „Apostolatul primilor profesori ai preparandiei noastre“. Lucrarea aceasta eră numai un început pentru altele mai mari.

Încă în anii de pregătire pentru chemarea de profesor ardea de dorința de a scoate la lumină scrisorile colbuite, ascunse prin arhive, cari să lumineze trecutul nostru. Din dragoste pentru învățătură a cerut ca anul de miliție să-l facă în Viena, unde în orele libere mergea la universitate să asculte lecțiile profesorilor învățați. Acest oraș îl fermecă nu numai prin frumusețea sa și înaltele instituții culturale, ci avea putere atrăgătoare și prin arhivele bogate, în cari știă că se ascunde o comoară neprețuită pentru tre-

cutul neamului românesc. Dar cercetările de natura aceasta sunt anevoioase: cer vreme îndelungată și răbdare. Răbdare eră, dar lipsià vremea, deoarece catedra îi legà tot timpul. A învins însă greutățile și aici. Din lunile de vară, așezate pentru odihnă, a făcut zile de studiu diligent și de scrutare prin arhive.

A cules documente de mare preț, a desgropat amănunte nouă despre Gheorghe Lazăr: un luminător al neamului și un propovăduitor a mântuirii noastre prin școală. Dar lucrarea sa de căpetenie ar fi fost: istoria (monografia) institutului pedagogic-teologic din Arad, la care a muncit mult, adunând un mare număr de documente. La scrierea vieții de o sută de ani a acestei școli acum nu va mai da concursul său; inima caldă a profesorului nu va mai bate, entuziastul școalei noastre nu va da vieață hrisoavelor culese cu atâta dragoste! Documentele acestea însă nu se vor pierde, ci vor fi o podoabă a istoriei institutului. Documentele referitoare la Gheorghe Lazăr și cele culese pentru monografia școalei rămân o moștenire de mare preț și când vor vedea tiparul, abia atunci ne vom putea face icoană adevărată despre zelul și activitatea profesorului Sădean.

Iată pentruce îmbracă școala din nou doliu! A pierdut un profesor însuflețit, un muncitor harnic și neobosit.

Pierderea lui o jelesc colegii, pentrucă a fost prieten bun și sincer. Plâng elevii, fiindcă le-a fost mai mult decât profesor, le-a fost un adevărat părinte. Într'adevăr duioasă este amintirea legăturii sufletești a profesorului cu elevii. În fiecare lecție a dat elevilor o parte a sufletului său și dacă ar fi putut, ar fi ajutat pe toți băieții lipsiți, dornici de învățătură. Cât de dragi și-a avut elevii se vede și de acolo, că venitele scrierii: „Date nouă despre Gheorghe Lazăr“ — le-a destinat pentru ajutorarea elevilor săraci, cari urmează cursurile pedagogice. Iar de pe câmpul de luptă, văzând că primejdia morții se apropie tot mai tare, a scris iubitei sale soții, că de ar muri în luptă, să dăruiască biblioteca tinerimei pedagogice. Dorința aceasta s'a împlinit și de astăzi frumoasa lui bibliotecă, în număr de peste o mie de cărți, va fi izvorul, la care vor merge elevii să scoată apa vie a învățăturii; vor merge cu evlavie și sfială știind, că în cărțile acestea a lăsat profesorul o parte a sufletului său. Poate să fie oare exemplu mai frumos de iubire și prețuire a elevilor și a școalei?

De acum nu-l vom mai vedea? Profesorul însuflețit și harnic își odihnește trupul obosit în pământ străin, departe de ai săi; inima caldă, care bătea tare la tot ce era românesc, e acoperită acum de glia rece. Ne-a părăsit, când așteptam mai mult dela sufletul său învăpăiat; l-a răpit moartea, când îi era mai dragă viața, când era convins, că aici pe pământ și-a aflat fericirea și liniștea în cuibul cald familiar.

Totul se pare numai un vis greu, din care însă te deșteaptă realitatea tristă. Nu mai este; a căzut alături de multele mii, cari luptă pentru țară. Dar jertfele și suferințele mari ale lor: ale sutelor de mii de voinici români, cari luptă în toate părțile, va răsări odată norocul nostru al tuturor.

A murit. Cât de trist sună acest cuvânt! Moarte, cât de amară este pomenirea ta! Dar să se fi sfârșit oare toate? Sbuciumările neconținute pentru lumină, gândurile înalte și sentimentele alese să se închidă într'un mormânt întunecos? Dacă aceasta e singura noastră moștenire, atunci omul este ființa cea mai nenorocită din lume. Credința însă ne învață altfel. Corpul se întoarce în pământ, dar sufletul își continuă viața; ora morții pe pământ este ora nașterii pentru nemurire. În lumina acestei credințe din mormântul rece răsare speranța unei vieți mai bune.

Iubiților creștini! În pământul depărtat al Galiției este acum cu un mormânt mai mult, în care zace corpul neînsuflețit al „bietului Avram“. A fost departe de noi și nu i-am putut da cinstea cea de pe urmă, nici flori n'am presărat pe mormântul lui; alții i-au dat cinstea, care se cuvine unui erou căzut în luptă; dar ne-am adunat și noi astăzi în acest loc sfânt, să înălțăm rugăciuni pentru sufletul său. Sufletește noi astăzi îi facem înmormântarea, de aceea să ne rugăm bunului Dumnezeu, ca sufletul său să-l facă părtaș de lumina venică a împărăției cerești!

Scump coleg, odihnește în pace! Fie-ți memoria binecuvântată și în veci neștearsă! În veci pomenirea ta!

Autobiografia scrisă depe câmpul de războiu soției sale.

„Născut în Răhău, cott. Sibiiului din părinți țărani, în 1880. Primele cunoștințe le-am primit în satul natal, creșterea în familie. Școalele elementare și gimnaziul inferior în Sebeșul săses.

„În Sept. 1899 m'am înscris la gimnaziul din Blaj, unde am absolvit cl. V—VI. În urma unei neplăceri cu un profesor pentru eliminarea unui prieten m'am hotărît să părăsesc Blajul și să mă înscriu la gimnaziul din Năsăud, unde în 1903 în lunie am făcut maturitatea. În Sept. aceluiaș an, primind stipendiu din fundațiunea Gozdu m'am înscris la facultatea filozofică din Cluj, ascultând ca studii de specialitate limba româna, germâna și latina. În 1905—6 am făcut anul de voluntar în Viena, unde mi-s'a dat prilej să văd și să învăț multe. Am ascultat în anul acesta aproape toți profesorii distinși dela facultatea filozofică. În 1906 Octomvrie m'am înscris din nou la universitatea din Cluj, dar încurând fui chemat la gimnaziul din Brad, unde am substituit un prof. mai bine de două luni și unde mi-s'a dat prilej mai întâi să pun în aplicație cunoștințele teoretice. În acelaș timp am fost ales la seminarul din Arad. Fiind unica mea dorință, să ajung la școală românească, am primit cu bucurie alegerea din urmă. Ce am propus la seminar, vezi anua-rele institutului“.

„Scrieri: 1. Maior Péter élete és munkája.

2. Cei dtntâi ani din trecutul și vieța preparandiei, în colaborare cu Dr. Teodor Botiș

3. Apostolatul primilor profesori ai preparandiei.

4. Date noi despre Gheorghe Lazăr și

5. Activitatea la Reuniunea înv. și revista aceleia.

În timpul din urmă am fost rugat să primesc catedră în Timișoara la gimnaziul de stat (cu st. principal: l. rom). N'am primit-o, voind a stă în serviciul școalei românești.

Ajungându-mă la scrierea monografiei institutului ped. din Arad în colaborare cu colegul Dr. T. Botiș, am cules un material foarte vast cu privire la istoricul institutului prin arhivele din Viena, Pesta și loc, în parte și prelucrat deja. Lucrarea aceasta a rămas însă neterminată“.

Maxim Radovan, fost elev al nostru în anul trecut școlar, acum stegar la reg. 8 de honvezi din Lugoj, a aflat la Ioan Cuvin din Macoviște, caporal în acelaș regiment, carnetul de pe câmpul de răsboiu a profesorului Dr. Avram Sădean. Ioan Cuvin a fost în compania decedatului profesor în imediata apropiere când acesta a fost lovit de gloanțe și predă lucrul așa că dimineața la 7 oare erau într'o poziție acoperită. Decedatul s'a ridicat pe șanț ca să sondeze cu binoclul pozițiile dușmanului. Soldații l'au făcut atent

să nu stea pe vârful șanțului unde îl pot lua rușii la țintă. Așa s'a și întâmplat, că l'au recunoscut și au îndreptat mitraliera contra dânsului de la prăbușit de pe vârful șanțului.

Maxim Radovan, elevul, nostru a cerut carnetul dela numitul caporal și acesta i-l'a predat, iar Maxim Radovan l-a predat Direcțiunii seminariale. Carnetul e scris cu ceruza în formă de ziar, însemnând decedatul zi de zi întâmplările. Din acest ziar aflăm, că în 30 August, zi de Duminecă, a fost prima oară în foc și că neconținut a stat în luptă până incluzive la 16 Octomvrie, zi de Vineri, când scrie ultimele șiruri așa: „În 16/X Vineri la 3 dimineața marș spre Chirow. Iarăș zi cu soare, (în 15 Oct. zi de Joi scrisese „Mai întâi zi cu soare“) tină mare. În ziua aceasta a fost batalionul nostru ca rezervă la o brigadă străină. Am admirat foarte mult (vre-o 2 ore) cum au înaintat spre Ruși (îndeosebi Landeschützen). Artileria noastră împușcă admirabil din 3 locuri „Magiera“ înălțimea unde Rușii erau încunjurați cu sirmă“.

Acestea-i sunt ultimele cuvinte scrise. În 15/28 Octomvrie eră dejă mort. Din considerațiile cenzurei care n'ar admite publicarea momentelor caracteristice ale războiului aflătoare în acest carnet, rezervăm publicarea până după războiu.

Lăsământul.

Mult Onorată Direcțiune!

Regretatul meu soț Dr. Avram Sădean fost profesor seminarial în Arad, de pe câmpul de războiu, mi-a comunicat, în epistolă, că în cazul când dânsul nu s'ar mai reîntoarce acasă și după primirea încunoștiințării oficiale despre căderea lui, să predau cărțile cari formează biblioteca sa, bibliotecii tinărimii preparandiei din Arad, deci în firul și tenoarea lui, fac următorul:

Act de donațiune.

Întreaga sa bibliotecă o predau, bibliotecii tinerimei pedagogice din Arad sub unica condițiune, ca aceasta bibliotecă să se administreze sub numele mult regretatului meu soț Dr. Avram Sădean.

Rog deci M. On. Direcțiune, ca după inventariare, să binevoiască a primi biblioteca.

A Mult On. Direcțiuni cu distinsă simă:

Vinga, la 15/XI. 1914.

Văd. Aurora Dr. Sădean.

Absolvenții despărțământului pedagogic din 1912/13, din incidentul centenarului serbat în 1912, după exemplul primilor absolvenți ai preparandiei noastre, cari oferiseră preparandiei a treia parte a fiitoarei lor lefe, prin un act fundațional oferiseră 10% din fiitorul lor salar din cei dintâi doi ani ai funcțiunei lor, pentru înființarea unui fond numit „Fondul centenarului elevilor absolvenți dela preparandia gr.-or. română din Arad”. Răposatul a testat venitul broșurei sale „Date nouă despre Gheorghe Lazăr” în folosul acestui fond. Broșura se află de vânzare la librăria diecezană cu prețul de 1 Cor. Sunt cercetările sale asupra lui Gheorghe Lazăr, cari ne descopăr momente necunoscute mai nainte din vieța marelui dascăl român Gheorghe Lazăr și menirea fondului este ajutorarea elevilor săraci dela preparandia noastră. Ne rugăm de toți stimătorii eroului nostru decedat și iubitorii tinărimei noastre să-și iee partea sufletească din acest act prin procurarea broșurei fundamentale.

Condolențe.

Asociațiunea pentru literatura română și cultura poporului român.
Nr. 1790/1914. *Sibiu 15 Dec. 1914.*

Domnule Director!

Avem onoare a vă aduce la cunoștință, că comitetul nostru central, în ședința sa ținută la 7 l. c. a luat act cu mare părere de rău de moartea merituosului profesor al institutului gr.-or. român din Arad Dr. Avram Sădean, membru al secțiunii școlare a „Asociațiunii”.

Comunicându-vă din acest dureros incident, condolențele comitetului nostru central, Vă rugăm să le împărtășiți Onor. Corp profesoral de sub direcțiunea D-voastre și să primiți încredințarea deosebitei noastre stime:

P. Cosma,
p. prezident.

Romul Suciu,
secretar supl.

*

Onorat Corp profesoral!

Cu adâncă părere de rău am primit vestea morții neuitului D-Voastre coleg și neobositului profesor Dr. Avram Sădean.

Din acest trist prilej, rog pe On. Corp profesoral să primească sincerile mele condolențe, ca ale unuia, care în calitate de comisar ministerial, pe adormitul întru Domnul l-am stimat și iubit, ca pe unul dintre cei mai buni profesori pedagogi.

Budapesta 17 Noemvrie 1914.

Dr. Iosif Segescu,
comisar ministerial.

*

Direcțiunea institutului pedagogic gr.-cat. reg. Oradea-mare.

Onorat Corp profesoral!

Din trista împrejurare a morții eroice întâmplată pe câmpul de război din Galiția a mult prețuitului D-Voastre tovarăș de muncă Dr. Avram Sădean, primiți Vă rog expresiunea celor mai sincere sentimente de condolență ale noastre, rugând pe Atotputernicul ca eroului nostru coleg să-i dăruiască strălucitoarea cunună a fericirii vecinice, iar din sângele lui vărsat întru apărarea pământului nostru strămoșesc, să răsară fericirea și înflorirea neamului nostru iubit.

Cu deosebită stimă

Oradea-mare, 18 Noemvrie 1914.

în numele corpului profesoral

Dr. Gh. Miculaș,
director.

*

Prea Cuvioase Dle Director!

Vă mulțămesc din inimă pentru mângăitoarele cuvinte de condolențe ce ne-ați adresat din prilejul morții neuitului nostru Dr. Alexandru Bogdan. Și acum la rândul meu — ce-om fi greșit de ne cearcă Dumnezeu așa cumplit? Vă rog eu în numele colegilor mei profesori să primiți condolențe sincere pentru moartea viteazului D-V. coleg Dr.

Avram Sădean. Câte nădejdi îngropate în două strâmte morminte! Dumnezeu să-i odihnească, iar noi să le păstrăm memoria cu pietate.

Braşov, în 30 Octomvrie v. 1914.

Virgil Oniţiu,
director gim.

*

Gimnaziul superior gr.-cat. Blaj.

Mult onorat Corp profesoral dela institutul pedagogic gr.-or. rom. din Arad! Domnilor colegi!

Jalnica veste despre moartea elevului nostru de odinioară şi a distinsului coleg Dr. Avram Sădean, care pe lângă munca sa de profesor şi-a închinat binelui patriei şi vieţa, murind ca erou; am primit-o cu multă durere. Vă rugăm Domnilor colegi ca să primiţi expresiunea sincerilor noastre condolenţe. Bunul Dumnezeu să vă mângăie, iar sufletul decedatului coleg, să-l așeze în locul de odihnă al dreptilor.

Blaj, 14/1 Noemvrie 1914.

pentru corpul profesoral dela gimnaziu :

Dr. Ambrosiu Cheţianu,
director gimn.

*

Direcţiunea Gimnazială gr.-cat. de Beiuş.

Onoratei Direcţiuni

a institutului pedagogic-teologic gr.-or. român

în

ARAD.

Cu adâncă durere am primit vestea despre moartea eroică a colegului Dr. Avram Sădean, profesor la seminarul gr.-or. din Arad.

Aceasta stângere pe câmpul de onoare a mult regretatului tovarăş de muncă culturală este o grăitoare dovadă, că instrucţia şi educaţiunea tinerimei române e depusă în mâinile unor bărbaţi, cari nu numai cu cuvântul, ci în vremuri grele chiar cu preţul vieţii lor, ţin să deie tinerimei noastre luminoase îndrumări de iubire de patrie şi de împlinire a datoriilor de cetăţeni şi români adevăraţi.

Profesorul Dr. Avram Sădean până acum cu cartea și condeiul, în urmă cu sabia în mână până la cea din urmă răsufare a stat în slujba acestor mari și sfinte idealuri.

Dreptce corpul profesoral dela gimnaziul superior gr.-cat. din Beiuș exprimându-și sincerile sale condolențe pentru aceasta adânc simțită pierdere, dorește ca amintirea regretatului coleg să rămână vecinic neuitată.

Beiuș, la 23 Noemvrie 1914.

Pentru corpul profesoral al
gimnaziului gr.-cat.

Dr. Al. Peteancu,
director subst.

*

On. Direcțiune și Corp prof. al preparandiei române greco-orientale
ARAD.

Adânc îndurerați ne asociem la jalea pricinuită de pierderea ireparabilă a iubitului D-Voastre coleg, fost elev al institutului nostru. O mângâiere avem, că scumpul decedat a fost omul datoriei și a murit moarte de erou pe câmpul de onoare jertfindu-și viața pentru țară.

Năsăud, la 17 Noemvrie 1914.

P. corpul profesoral al gimnaziului
superior fundațional din Năsăud.

Ioan Gheție,
dir. gimn.

*

Direcțiunea școlii comerciale superioare gr.-or. rom., Brașov.

Onoratei Direcțiuni
a institutului ped.-teol. gr.-or. rom.

ARAD.

Deplângând moartea timpurie, dar eroică, a colegului Dr. Avram Sădean, vă exprimăm sincere condolențe.

Brașov, 1 Noemvrie 1914.

Arseniu Vlaicu,
director.

*

Direcțiunea școalei civile de fete gr.-or. rom. din Arad.

Onorată Direcțiune!

Vestea morții unui membru al colegiului profesoral dela institutul teologic-pedagogic gr.-or. rom. din Arad ne-a umplut inimile de durere, căci în profesorul Dr. Sădean prețuiam nu numai pe colegul muncitor și însuflețit, pe omul cumpătat și stăruitor, pe un caracter integru ci și pe omul de inimă, care ca secretar al „Reuniunii Femeilor Române“ din Arad a dat mână de ajutor în toate acțiunile ce „Reuniunea Femeilor“ le-a întreprins în folosul școalei noastre. Când vă prezentăm condoleanțele noastre corpului profesoral dela institutul D-Voastră, rugăm pe D-zeu, să-i facă profesorului erou Dr. Avram Sădean în împărăția cerească acelaș loc, pe care l-a avut în inimile noastre.

Din consiliul profesoral ținut la 10 Nov. 1913.

Victor Stanciu,
director.

*

P. Cuvioase Domnule Director!

Încă nu s'au svântat șiroaele de lacrimi, ce au stors tuturor celor cu simț și înțelegere pentru soartea culturii naționale în viitor, știrea despre moartea eroică pe câmpul de luptă a prea vrednicului profesor Dr. Alexandru Bogdan, și iată că școala română este din nou izbită de o știre tot atât de zguduitoare și dureroasă: trei gloanțe au răpus vieța entuziastului profesor arădan: Dr. Avram Sădean, de a cărui activitate zeloasă seminarul nostru din Arad erà în drept să lege cele mai frumoase speranțe.

Având prilej să ospitez în 1909 la o lecție a lui de literatură română, m'am convins că erà devotat în cel mai înalt grad chemării sale de a da tinerimii educația cea mai corăspunzătoare, în senz religios și național.

Din scrierile lui deasemenea am văzut priceperea și năzuința ferbinte, ce-l călăuzià spre progres.

Vă rog să primiți și să împărtășiți tuturor colegilor și celor mai de aproape ai lui expresiunea adânc simțitei mele condolențe.

Dumnezeu să mângăie tânăra și inconsolabila lui văduvă și să nu lase în suferințe catedra lui văduvită!

Săliște 1/14 Noemvrie 1914.

Cu profundă stimă
Dr. I. Lupaș.

*

Stimate Domnule Director!

Apreciind în toată mărimea sa pierderea ce a îndurat-o institutul de sub conducerea D-V. prin moartea harnicului coleg Dr. Avram Sădean, împărtășesc deopotrivă cu D-V. durerea acestei nenorociri.

La noi: Alexandru Bogdan, la D-V. Avram Sădean.
Ne paște nenorocul!

Brașov 1/XI 914.

Al D-V. devotat stimător
Axente Banciu,
profesor.

*

Cetatea Bolii, în 17. XI. 1914.

Primiți Preacuvioase Domnule Director, sincerile mele condolențe pentru pierderea ireparabilă a vrednicului D-V. profesor și bunului meu prietin Dr. Avram Sădean, pe care Dumnezeu să-l odihnească în lumea celor dreți!

Al D-V. devotat
Dr. Trăian Suciu,
prof. în Brad.

*

Caransebeș la 8 Noemvrie 1914.

Onorat Corp Profesor!

Vestea dureroasă despre moartea așa de tragică a colegului Dr. Avram Sădean, ne-a împlut inimile de lacrimi. Bunul Dumnezeu să-l odihnească și să-i răsplătească munca ce-a desfășurat-o pentru luminarea dascălilor nostri de mâne, iar cununa de erou român ce ne-a câștigat-o în focul plumbilor, ne va fi deapururi o mândrie în lupta pentru existența și afirmarea noastră ca neam!

Condolăm — plângând. Pentru corpul profesoral seminarial dela Caransebeș.

Dr. V. Loichița,
profesor.

*

Prea Cuvioșiei Sale Domnului

Roman Ciorogariu,
director seminarial

ARAD.

Am luat cu vădită mângăere cunoștință despre nobilul act de pietate, ce Corpul profesoral în frunte cu P. C. Voastră săvârșește mâne, în 9/22 Noemvrie a. c. în memoria scumpului nostru nepot, eroul Dr. Avram Sădean, fost profesor la institutul preparandial arădan.

Pe când ne permitem, ca pentru acest act creștinesc să Vă exprimăm adânc simțita noastră mulțumită, Vă rugăm, ca să ne conziderați și pe noi, cei total frânți de durere, că participăm cu Duhul la actul sfânt, așteptând de sus balzamal ceresc să se reverse, după rugăciunile tuturor, în inimile noastre cernite, sfâșiate și zdrobite fără speranțe de nespūsă, adâncă durere.

Rehău 8/21 Noemvrie 1914.

În numele jalnicei familii

Nicolae Cărpinișan,
paroh, ca unchiu.

*

Regretăm că în învălmășala de atunci s'a pierdut scrisoarea de condolență a corpului profesoral din Sibiiu.

280447/10

Istoricul anului școlar.

Începutul anului școlar 1914/15 erà anunțat pe 19 August (1 Septemvrie) 1914 dar rasboiul ne-a împedecat începerea anului școlar la acest termin reglementar, căci:

deodată cu izbucnirea răsboiului toate localele institutului nostru incluzive internatele au fost ocupate de miliție pentru transitul trupelor dirijate de aici pe câmpul de răsboiu. Stăteam înaintea unei dileme. Ministrul de culte și instrucțiune publică insistà la începerea anului școlar, iar comanda militară nu recedà localele ocupate de miliție. Expedientul propus de minister, ca să închiriem alt local pentru prelegeri erà irealisabil, căci sărăcia elevilor nostri nu le permiteà întreținerea pe spesele proprii în oraș nici dieceza nu dispuneà de surse să suporte spesele întreținerii lor în oraș. A luà internatele dela noi înseamnă atâta cât a ne luà școala.

Într'aceste frământări a scăzut transportarea trupelor combatente, dar să fac pregătirile pentru primirea răniților. Consistorul în schimbul edificiului seminarial și a alumneului din strada Sina de lângă seminar, pe cum și a școalei de fete cu internat, ofere vechia școală de fete din strada Deák Ferencz și alumneul din strada Darányi cu casa învecinată de sub Nr. 3. Comanda militară apreciind deoparte interesul nostru școlar, iar de altă parte contravaloarea celor 3 edificii diecezane plus casa națională și școala parohială de lângă casa națională din strada Urbán Iván, de tot dar 5 edificii, în cari pelângă localele de cancelarii s'a putut plasà de tot 323 paturi, a abstat cam deodată dela edificiul seminarial cu internat și școală nouă civilă de fete cu internat, dar cu expresà hotărîre că în caz de nevoie iar le va reclamà.

Reîntegrați astfel cu edificiul seminarial și alumneul de lângă el, am devenit în situația de a puteà începe anul școlar în 16 Septemvrie. Internatul seminarial a putut cuprinde pe toți elevii din despărțământul teologic, dar o parte din elevii despărțământului pedagogic în lipsa de mijloace de întreținere în oraș a trebuit să rămână acasă ca privațiști alta parte, anume cei sortați la miliție au fost duși în răsboiu; din cei veniți la cursuri 47 au fost internați în

alumneul din strada Sina, iar 24 au rămas externi între condiții foarte precare pe cari în mare parte nu le-ar fi putut suporta până la sfârșitul anului școlar. Cu ocaziunea înscrierilor, directorul institutului Roman R. Ciorogariu a colectat dela elevi 113 cor. 88 fileri pentru ajutorarea familiilor celor duși în războiu. Suma colectată s'a transpus comitelui suprem Br. Urbán Iván.

La acest început al anului școlar lipseă profesorul despărțământului pedagogic Dr. Avram Sădean și învățătorul dela școala de aplicație Ioan Ardelean cari să aflau pe câmpul de războiu dela începutul mobilizării. Studiile profesorului Dr. Avram Sădean au fost împărțite între ceilalți profesori ordinari întregiți cu prefectul seminarial Dr. Ștefan Muntean și revizorul școlar Romul Frateș pe vremea absenței profesorului Sabin Evițian concediat pe 2¹/₂ luni; iar la școala de aplicație a fost aplicat un absolvent de teologie, mai târziu un elev al preparandiei. În 15/28 Octombrie moare moarte eroică pe câmpul de războiu profesorul Dr. Avram Sădean.

Învățătorul Ioan Ardelean stă dela începutul războiului neîntrerupt pe câmpul de luptă. În ordinea mobilizării succesive este inrolat în clasa B) profesorul Mihaiu Novac dar la intervenirea Venerabilului Consistor este concediat pe timp nehotărît, sub titlul de indispensabil pentru catedră. Profesorul Nicolae Mihulin aparținător clasei A) de mobilizare este chemat sub armă unde e reținut mai multă vreme, până-ce la intervenirea Consistorului nostru ministrul de culte este liberat și să reintegrează în statul preoțesc. Profesorul Sabin Evițian ca aparținător clerului în gradul de diacon, dar inrolat fiind de mainainte ca voluntar pe un an, a fost dus la instrucție militară în Cluj, unde a stat două luni sub arme până la intervenirea P. S. S. Domnului Episcop diecezan de a i-se recunoaște calitatea sa ecleziastică. Neinrolat a rămas dela despărțământul pedagogic numai profesorul Silviu Beșan.

Profesorii dela despărțământul teologic, aceiași din anul trecut școlar, sunt preoți. N'au fost reclamați pentru serviciu de războiu.

Dintre elevii despărțământului teologic numai cei ordinari au fost scutiți de serviciu militar privațiștii nu. Dintre elevii despărțământului pedagogic au fost chemați sub arme la începutul anului școlar următorii elevi: Aron Aslău

din curs II., Alexandru Gujaș din curs III., Teodor Bodea, Ioan Derșidan și Ioan Șchiop din curs IV.

Prelegerile au durat până în 2/15 Decembrie. Afluența mare a răniților a umplut spitalele din Arad și a sosit momentul când comanda militară reclamă iarăși institutele noastre culturale, seminarul ori școala civilă de fete, ambele mai potrivite pentru spital din tot Aradul, pentru aranjamentul lor, modern. Consistorul nostru inspirat de datoria patriotică și de sentimentele umanitare de a alina starea răniților prin adăpostirea lor de greul iernii a satisfăcut cercării militare, preferind cedarea seminarului provăzut cu instalațiuni de băi proprii, cu încălzire centrală, lumină electrică, încăperi spațioase, coridoare largi, bucătării mari și cu frumosul parc seminarial, locul de înviore pentru răniți. Actul de predare primit cu viuă plăcere de Comandamentul corpului al VII-lea de armată este următorul:

Onorată Direcțiune!

Comanda militară competentă a cerut aici, ca avându-se în vedere lipsa ardentă a localităților pentru îngrijirea răniților în războiu, să se predea ori edificiul seminarului nostru, ori cel a școlii de fete spre a fi transformate în spitale de rezervă.

În ședința sa plenară Consistorul nostru însuflețit de cel mai înalt patriotism, îndemnat de percepțiile umanității și ale învățăturilor creștinești, cu toată dragostea pentru țară a hotărât să ofere toate edificiile și localitățile seminarului diecezan și alumneul nou dimpreună cu sala școlii de praxă, autorităților militare spre a așeza și a îngriji în acelea localități răniții în războiu și ofere în acel scop și paturile de fer disponibile ale institutului.

În scopul acesta elevii teologi și preparanzi să concediază pe timp nedeterminat până la altă dispozițiune lăsându-li-se dreptul de a face de pe cursurile lor examen privat la finea anului școlar 1914/15.

Dacă elevii celor două institute din considerațiuni patriotice s'ar oferi de bună voie a intra ca îngrijitori de bolnavi (Krankenpfleger) la serviciul sanitar al spitalelor militare, aceasta o admitem cu condițiunea, că acei elevi să poată fi folosiți numai ca ajutor la îngrijirea bolnavilor și răniților, nici decum însă pentru servicii incompatibile cu pozițiia lor și în acest caz vor stă și mai departe sub dis-

ciplina direcțiunii lor școlare. Întrucât comanda militară nu ar primi în asemenea condițiuni serviciul de samaritani a elevilor de sub întrebare, acei elevi vor fi concediați să se depărteze la casele părinților, ori îngrijitorilor lor și vor fi provăzuți cu bilete de legitimare și concediare din partea direcțiunii, având să primească din taxele plătite de dânșii sumele necesare pentru plecarea lor acasă, iară licvidarea definitivă a acelor taxe se va face mai târziu în conformitatea împrejurărilor viitoare.

Edificiile seminariale se ofer destinațiunii de sub întrebare cu condițiunea, că în timpul întreg al folosirei lor spre scopul sus indicat cheltuelile cu luminarea, încălzirea, folosirea apei, curățirea peste tot a acelor edificii, are să cadă exclusiv în sarcina comandai militare, care totodată va fi obligată a rescumpără cu prețuri conveniab le tot materialul de încălzit și de alimentare, ce se află de prezent în seminar și pe timpul folosirei acestor edificii tot comanda militară va fi obligată a angaja și a plăti personalul de servicii și de bucătărie aflător acum în serviciul seminarului.

Pentru stabilirea prețurilor cu cari au să fie predate materialul de încălzit și alimentele seminarului am însărcinat pe asesorul consistorial Petru Ionașiu care va face aceasta predare în conțelegere cu Onorata Direcțiune.

Comanda militară va fi obligată a redă edificiiile de sub întrebare în folosința diecezei în tocmai în aceea stare, în care se vor afla în momentul predării lor spre scopul de sub întrebare.

Localitățile în cari sunt așezate biblioteca și muzeele institutului nostru pedagogic-teologic apoi cancelaria și locuința direcțională nu se vor predă comandai militare, ci se vor folosi și pe mai departe spre destinarea lor de până aci.

Deoarece în chipul acesta profesorii institutului nostru pedagogic-teologic rămân fără ocupațiune, Consistorul își rezervă dreptul ai angaja la lucrări speciale în biroul consistorial și dispozițiunile noastre referitoare la această chestiune le vom comunica Onoratei Direcțiuni mai târziu. Și până atunci însă P. O. Dta vei aviză pe toți profesorii nostri dela institutul nostru pedagogic-teologic, că fără înștiințarea și încuviințarea noastră prealabilă nu le este permis a se depărta din Arad.

Despre predarea edificiilor în folosința comandai militare vei face aici de urgență raport, rămânând și pe mai departe P. O. Dtale a îngriji, ca în timpul folosirii acelor edificii spre scopul mai sus indicat, să nu se facă schimbări ori stricăciuni în acele edificii.

Arad, din ședința plenară a Consistorului gr.-or. român din Arad ținută în 27 Noemvrie (10 Decemvrie) 1914.

Ioan I. Papp,

Episcop.

În temeiul acestui act elevii au fost concediați în 2/15 Decemvrie pe timp nehotărît în speranța că se va termina războiul în decursul anului școlar, ori că să va afla un expedient de a-i rechemă la prelegeri, dar durere aceasta speranță a rămas neîmplinită. Înaltul guvern a recunoscut forța majoră a sistării prelegerilor și și-a dat învoirea de a fi admiși elevii la examen privat la sfârșitul anului școlar, dacă nu s'ar putea redeschide până atunci. Prin aceasta aprobare a dispozițiilor noastre elevii nu și-au pierdut anul școlar. Școala de aplicație dela despărțământul pedagogic s'a instalat în localul asociațiunei aradane de lângă biserica catedrală unde a funcționat întreg anul școlar.

Elevii ordinari ai despărțământului teologic scutiți de serviciul militar prin legile țării și elevii ordinari ai despărțământului pedagogic din clasele superioare neînrolați, înspirați de datoria misiunii lor umanitare și-au oferit benevol serviciul de îngrijitori de bolnavi (Krankenpfleger) în spitalele din Arad. Pe lângă misiunea umanitară mai aveă ofertul acesta partea bună, că elevii ar fi rămas în contact cu școala respective cu corpul profesoral și direcțiunea contemplant prelegeri săptămânale în orele lor libere cu acești elevi, ca să asigure și pregătirea temeinică a elevilor pentru examenele finale. Acești elevi sunt următorii:

1. Din despărțământul teologic.

Cursul I.

Alexandru Ardelean
Nicolae Ardelean
Vasilie Ardelean
Gregoriu Aron

Zenobie Boeriu
Cantemir Boneu
Aurel Brancu
Cornel Bran

Ioan Butta
Gavrii Câmpean
Florian Chera
Augustin Chirila
Sabin Ciorogariu
Iosif Comșia
Gheorghe Cotta
Vasilie Cuparescu
Titus Florian Dolga
Constantin Feier
Ioan Ghilezan
Mihaiu Goldiș
Mircea Iercan
Nicolae Iorgovan
Aurel Ittu
Ioan V. N. Lupșa
Emilian Mateiu
Corneliu Micluția

Nicolae Mihoc
Sergie Morariu
Adrian Mursa
Simeon Negrea
David C. Olariu
Romul Petrișor
Atanasie Popa
Dumitru Popa
Petru Popa
Alexandru Popescu
Ioan Pop
Teodor C. Pop
Petru C. Popoviciu
Gheorghe Sglimbea
Lucian Tomi
Emilian Vlad
43. Corneliu Vuia.

Cursul II.

Pavel Codru
Petru Costan
P. Nicolae Drăgan
Miron Dronca
Iosif Fildan
Iuliu Herlea
Trăian Moga
Emilian G. V. Papp
Ioan Papp
Teodor Pățcaș

Stefan Petroviciu
Ioan Pocol
Bujor N. Poliș
D. Trăian Selegian
Candin Stanciu
Sever Sebeșan
Corneliu Suci
Ioan N. Turcu
19. Caius T. O. V. Turicu.

Cursul III.

Victor Braniște
Zenobie Brădean
Gheorghe Clecan
Ioan Cotuna
Gheorghe Francescu
Cornel Givulescu
Vasilie Lazarescu

Gheorghe P. Morariu
Ștefan Moșiu
Traian Olariu
Alexandru Sirca
Tiberiu Trifan
13. Augustin Vancea.

2. Din despărțământul pedagogic.

Cursul I.

Aurel Andra
Petru Bed
Dimitrie Bodea

Antonie Ostrovațiu
Gheorghe Selegean
6. Nicolae Vlad

Cursul II.

Aurel Andru
Nicolae Baci
Petru Căzan
Irimie Cristea
Radu Draia

Gheorghe Dronca
Valeriu Petrovicu
Dimitrie Radu
9. Teodor Țundre.

Cursul III.

Virgil Antonescu
Ioan Jurma
Trăian Popi

Vasilie Pușcaș
Lazar Trailescu
6. Gavril Vandiciu.

Cursul IV.

Gheorghe Andraș
Dimitrie Codrean
Vasilie Groza
Trăian C. P. Jurma
Ioan Lipovan
Corneliu Minda
Moise Mregea

Corneliu Murășan
Sava Orșa
Petru Perva
Gheorghe Petcu
Petru Rotariu
Lazar Timpa
14. Trăian Vesa.

De tot 110 elevi.

Comandamentul militar care dispune de suficienți îngrijitori interni de bolnavi, în mare parte dame cari au ascultat un curs sanitar ținut în Arad de directorul spitalului comitatens și din motive de disciplină au cerut ca elevii să între sub absoluta disciplină militară ca personal al gospodăriei spitalelor (Krankenwerter), ce treceă peste marginile circumscrise în actul Consistorului nostru și limita dispunerii de elevi fără învoirea lor și a părinților lor. Nefiind timp de gândire și cererea învoelii părinților, căci imediat după sistarea prelegerilor din 2/15 Decemvrie, în 3/16 Decemvrie, comanda militară a și luat în primire seminarul toți elevii au plecat din seminar în 3/15 decemvrie. Venerabilul Consistor a avansat speșele de călătorie a elevilor în suma de 2586 cor. 50 fil.

În restimpul de frecventare anume dela începutul anului școlar până la 2/15 Decembrie să ținea seamă de eventualitatea sistării prelegerilor, dreptce fiecare profesor și-a concentrat materialul de învățământ încât elevii să aibă o privire asupra întregului material și la eventualitatea sistării prelegerilor ce a urmat să aibă puncte de orientare pentru pregătirea de acasă. Direcțiunea însă a mers și mai departe cu îngrijirea de pregătirea elevilor acasă lansând următorul normativ trimis fie-cărui elev acasă și prin oficiile protopresbiterale tuturor oficiilor parohiale unde se află elevi. Înaltul guvern a luat cu mulțumită la cunoștință aceasta dispoziție a direcțiunii. Normativul este următorul:

Nr. 103 P. 1914/15. Direcțiunea inst. ped. gr.-or. rom. din Arad.

NORMATIV

pentru practica pedagogică a elevilor dela institutul pedagogic din Arad pe timpul cât vor fi sistate prelegerile la acest institut.

Toți elevii institutului pedagogic gr.-ort. rom. din Arad, — ordinari sau privațiști, prin urmare și clericii înscriși la acest institut —, vor face practica pedagogică, pe timpul cât vor fi sistate prelegerile, după următoarele norme:

Elevii susnumiți vor face practica la școala respective școalele elementare gr.-ort. rom. din acele comune, unde locuiesc părinții sau tutorii lor, iar dacă în vre-o comună n'ar fi atare școală, vor face practică la școala comunei celei mai apropiate. Încât ar fi mai multe școale gr.-ort. române în vre-o comună, divizate ori nedivizate, elevii le vor cerceta pe rând, după modalitățile ce se amintesc mai jos.

Practica pedagogică se va face ca și la institutul nostru: prin asistare la prelegeri în anumite zile, prin exercitare în conducerea administrativă a școalei și prin propunerea anumitor teme, designate de învățătorii respective-lor școale.

Fiecare elev se îndatorează a asistă la școala respectivă o zi la săptămână. Pentruca elevii să poată asistă la propunerea tuturor studiilor, la toate clasele, vor asistă în fiecare săptămână în altă și altă zi. D. e. În săpt. I. Luni, în săpt. II. Marți, etc.... Iar dacă în comună sunt mai multe școale sau școală divizată, în fiecare săptămână vor asistă alternativ la altă școală, respective clasă

În cursul asistării elevii vor fi povățuiți și controlați de respectivii învățători. În special elevii de cursul I și II ped. și de cursul I teologic vor fi îndemnați să observe anumite lucrări pedagogice, ca pe deoparte să aplice regulele somatologice și psihologice, iar de altă parte să-și însușească elemente de didactică generală. Observările proprii elevii din cursurile amintite le vor introduce în ziuarul lor (însemnări) și le vor prezenta profesorului de specialitate, când vor face examenele de curs. Elevii de cursul III—IV ped. și de II—III teol. vor asista în acelaș fel, cu deosebirea că aceste zile le vor folosi pentru exercitarea în conducerea administrativă a școlii elementare, iar mai târziu (după Paști) și pentru propunere neîntreruptă sub supraveghierea respectivului învățător.

Orele de propunere : Elevii de c. III—IV ped. și II—III teol. vor mai urma și anumite ore de propunere la aceeaș respective aceleași școale, anume cei din curs III ped. și II teologic câte 2 ore la săptămână. În caz, că în cutare comună nu e școală și elevii sunt siliți să cerceteze școala comunei apropiate, numărul de 6 ore se reduce la 2. Orele se vor fixa înainte pentru fiecare săptămână astfel, ca elevii să poată propune diferite studii la deosebite clase. D. e. la cursul III ped. și II. teol.: Săpt. I: 1 oră Religie, 2 oră L. română; săpt. II: 1. oră L. maghiară, 2. oră Aritmetică; Săpt. III: ca I. etc... În scopul acesta elevii sunt îndatorați a-și face orarele proprii pe baza orarului respectivei școale, având de grije elevii de curs III ped. și II teol. să se perondeze orele de Religie, Inv. intuitiv, Scris-cetit, Inv. limbistic propriu, L. maghiară și Aritmetică, iar cei din c. IV ped. și III. teol.: Geometria, Geografia, Istoria, Constituția patriei, Ist. naturală-Chimia, Fizica, Economia și Dexteritățile.

Propunerii regulate îi premerge în orele amintite o ascultare și schițare a prelegerilor de model din partea învățătorului. Pentru aceasta elevii vor avea două feluri de caete: unul pentru schițe, unde vor introduce și orarul propriu și exercitățile în administrația școlii elementare; iar altul pentru teme propuse.

Cele 4 săptămâni dela început se vor folosi pentru ascultarea prelegerilor de model și schițarea lor, iar din a 5-a săptămână începând se va folosi alternativ câte o oră

pentru pregătirea temei designate, iar ora următoare pentru propunere.

Temele propunere le designează învățătorul pe baza orariului și planului analitic al respectivei școale, cu o săptămână înainte, grijind ca elevul să propună din toate studiile și la diferite clase. Cu 3 zile înainte de propunere elevul va prezintă tema introdusă în caiet învățătorului spre corectare și subscriere, îndatorați fiind apoi elevii să corecteze greșalele la margine. Indată după propunerea temei învățătorul va discuta cu elevul asupra prelegerii, arătându-i calitățile și defectele propunerii, iar rezultatul criticii învățătorul îl va fixa pe scurt și în caiet la finea temei, clasificându-o după cea mai curată cunoștință a sa, cu notele „bine“, „eminent“, „bine“, „suficient“, ori „nesuficient“.

Incepând cu prima săptămână de prelegeri după sf. Paști, elevii de cl. III—IV ped. și II—III teol. vor propune și în ziua de asistență, anume de neîntrerupt, conform orarului școalei, și vor conduce toate protocoalele, iar învățătorul va supraveghea numai mersul corect al instrucției, disciplinării și administrației. În acest timp vor prezenta elevii învățătorilor spre revidiere programele de lecții, orarele și planul analitic, ce le-au lucrat în răstimpul de până aci.

Controlul: Învățătorii vor introduce fiecare asistare, prelegere ori absență în ziarul școalei. Afară de aceasta fiecare elev e îndatorat să trimită On. Direcțiuni a preparadiei din Arad orarul propriu dimpreună cu orarul respectivei școale, pentruca să se poată face controlul recerut și din partea organelor competente.

Elevii institutului pedagogic se îndatorează mai departe a face lucrări din următoarele studii: Din Limba română, Limba maghiară și Limba germană cursurile I—III o lucrare la lună din fiecare, iar cursul IV peste tot răstimpul câte 2. Lucrările se aleg liber din cadrul lecturii obligate (Literatura română, maghiară și germană, Istoria, pedagogiei etc. Vezi Anuarul institutului pe anul 1913/14). Din Matematică vor rezolvi cât mai multe teme pentru fiecare regulă. La Geografie vor schița hartă, la Ist. naturală vor face colecții, asemenea vor face lucrări de slöjd, desen și caligrafie. Toate lucrările le vor revidia și corege învățătorii respectivi.

La examenele de cursuri elevii vor prezintă ziarele (însemnările), respective caetele lor (de schițe și propuneri), lucrările, colecțiile etc. asemenea și un extras autenticat din ziarul școlii respective, referitor la cercetarea regulată a orelor și la propunerea temelor designate. Mai departe un atestat de frecvență suscris de învățătorul școlii unde s'a făcut practica de directorul local și vidimat de protopresbiteruî concernent.

Arad, 17/30 Decembrie 1915.

Roman Ciorogariu
director.

În 3/16 Decembrie s'a și început instalarea spitalului crucei roșii din Arad în seminar sub conducerea doamnei Livia Dr. Vuia. S'a instalat în cele patru edificii aparținătoare seminarului 443 paturi pentru bolnavi și îngrijitorii lor, și anume 279 în edificiul central, 48 în edificiul alumneului nou, 96 în edificiul alumneului vechiu, 20 în casa de chirie de lângă acel alumne și s'a pus la dispoziția spitalului baia seminarială cu 9 putine de cement și dușuri reci și calde. Baia aceasta facilitează mult igiena spitalului, căci toți răniții aduși de pe câmpul de războiu sunt mai înainte scăldați și numai așa scăldați și îmbrăcați în albituri curate sunt plasați în camerele lor, prevenind totodată prin aceasta eventuala importare a agenților de boale infecțioase, de altă parte se pot executa prescripțiile medicale de baie regulată pentru aceia cari au nevoie de ea. Seminarul a mai dat și 180 de paturi de fer masive și frumoase de ale seminarului, cari au fost așezate în edificiul central și au dat și o înfățișare estetică arangementului intern. Resumând totalitatea edificiilor date de biserica ortodoxă română din Arad, acelea sunt: 4 edificii seminariale cu 443 de paturi; școala veche de fete cu 107 paturi; școala parohială cu 20 paturi; casa națională de sub administrația parohiei 80 paturi, de tot dar 7 edificii cu 650 paturi. N'am rămas dar îndărăt nici cu contribuirea umanitară pentru îngrijirea ostașilor răniți pe câmpul de războiu. Acești ostași își vor aduce aminte și vor fi vestitorii îngrijirii exemplare de care sunt împărtășiți în casele noastre.

Seminarul ca totdeauna și de astădată a fost provăzut pentru iarnă cu porci grași, unsoare, coloniale,

conzerve de iarnă, verdețuri, lemne și cox pentru încălzitul central. Ca să vină și în privința aceasta întru ajutorul crucei roșii care împlinește o misiune atât de nobilă în războiu, a predat crucei roșii cu un preț minimal întreg proviantul său adunat în toamnă pentru seminar și alumne, ce a contribuit mult la înlesnirea viptuației bune a pacienților din seminar, îndoit prețios dar pentru Crucea Roșie, căci acești articlii se scumpiră la prețurile exagerate bine cunoscute de Onoratul public.

La Botezul Domnului, 6/19 Ianuarie, a inspecționat Alteța Sa ces. și reg. Arhiducele Francisc Salvator, supremul inspector al serviciului sanitar militar, spitalele din Arad. Și institutul nostru a fost onorat cu Inalta vizită. În decursul Inaltei Sale vizite a cerut dela directorul seminarial Roman R. Ciorogariu informațiuni amănunțite asupra organizațiunei institutului, despre numărul elevilor, și de când e edificat seminarul, dând de repețite ori expresiune mulțumirei sale cu frumoasele instalațiuni cari dau înfățișarea unui spital de model. La despărțire și-a exprimat viua mulțumire directorului seminarial.

În 1/14 Septemvrie sa ținut examenul corigent de cvalificațiune de curs cu asistența Ilustrității Sale Dlui comisar ministerial Dr. Iosif Sigescu. Am avut 4 candidați, toți 4 au prestat examenul. În 15/28 Decemvrie am avut examenul corigent de cvalificațiune finală învățătorească tot cu asistența comisarială de sus. Am avut 6 candidați, toți au prestat examenul și-au fost investiți cu diplomă învățătorească.

Excelența Sa Domnul ministru de culte și instrucțiune publică prin ordonanța de sub Nr. 913/915 dispune ca în toate institutele unde sau ținut regulat prelegerile în decursul anului școlar să se constituie o comisiune care în partea ultimă a lunii Martie, fără examen, pe baza răspunșurilor de peste an ale elevului să clasifice și provadă cu testimoniu pe elevii născuți în anii 1891, 1895 și 1896 cari sunt chemați la arme, ca să-și poată validită dreptul lor de voluntari și să nu peardă anul școlar; iar încât privește institutele în cari din oarecare pricină s'ar fi sistat prelegerile, să i-se propună o soluțiune. Venerabilul nostru Consistor a propus să se facă cu elevii nostri examen în regulă. Excelența Sa Dl ministru a primit această soluțiune sub Nr. 1400/1915 și așa în 9/22

Martie s'a ținut examenul cu toți elevii născuți în anii 1895 și 1896, (căci din 1891 n'am avut nici unul) înrolați și chemați la serviciu militar pe 15 Aprilie. Examenul a fost prezidat de Domnul comisar consistorial Vasile Goldiș și asistat de Il. Sa Dl comisar ministerial Dr. Iosif Sigescu. Consistorul a reclamat concedierea profesorilor Nicola Mihulin și Sabin Evuțian aflători atunci în serviciul militar, pe zilele de examen, dar n'au fost concediați și așa am contras în comisiunea examinătoare pe directorul școalei civile de fete dl Victor Stanciu. S'au prezentat la examen 14 elevi înrolați și chemați la serviciu militar, dintre cari 8 au obținut testimonin de curs iar 6 diplomă de învățător. Numele acestor candidați este: din

Cursul I.

1. Petru Bed	3. Nicolae Vlad.
2. Ioan Cercel	

Cursul II.

4. Petru Căzan	6. Iustin Fofiu.
5. Radu Draia	

Cursul III.

7. Nestor Costa	8. Gavril Vandiciu.

Cursul IV.

9. Gheorghe Andraș	12. Sava Orșa
10. Dimitrie Codrean	13. Petru Perva
11. Trăian Cornel Petru Jurma	14. Trăian Vesa.

Socotind cătră acești 14 elevi și pe cei 5 cari au intrat la începutul anului școlar în serviciul militar, până în martie 1915, institutul nostru a dat armatei 19 elevi.

Pe baza articolului de lege XXXVI din 1914 Ex. Sa D. Ministru de culte și instrucțiune publică, a invitat Venerabilul Consistor să ia demersuri pentru intrarea institutului nostru pedagogic-teologic la fondul regnicolar de penziune. Sub Nr. 6944/1914 s'au cerut datele necesare dela corpul prfoesoral. Negocierile dintre minister și Consistor sunt în curgere.

Programa examenelor finale s'a stabilit în următoarele:

La preparandie: In 7/20—9/22 maiu examen scripturistic de cvalificație de curs c. IV; iar în 14/27—15/28 maiu

examen oral. Examenul scripturistic de cvalificațiune finală în 19 maiu (1 iunie)—22 maiu (4 iunie). Examenul de curs și cvalificațiune de curs I. II. III. după cari urmează exam. cualif. finală 10/23 iunie până în 13/26 iunie.

La despărțământul teologic: 1/14 iunie până 3/16 iunie elevii ordinari, iar privațiștii în 4/17 iunie eventual în zilele următoare.

Fiecare examen să începe la ora 8 a. m.

Examenul de curs și de svalificațiune de curs IV s'a ținut conform programului. La acest examen însă nu s'a putut prezentă comisarul ministerial Ilustritatea Sa dl Dr. Iosif Siegescu din pricina comunicației întreruptă de transporturile militare și așa înaltul minister a delegat telegrafic pe inspectorul reg. de școale în retragere Árpád Varjassy; iar comisarul consistorial Vasile Goldiș fiind în concediu a fost substituit prin asesorul referent școlar Dr. Gheorghe Ciuhandu. S'au prezentat la examen 10 candidați din despărțământul pedagogic și 10 din despărțământul teologic.

Toți au prestat examenul și au fost admiși la examenul final de cvalificațiune învățătorească.

La examenele teologice din 1/14—4/17 iunie s'au prezentat următorii elevi:

Cursul I. teologic. Gheorghe A. Ardelean, Nicolae Ardelean, Grigorie Aron, Zenovie Boieriu, Cantemir M. Boneu, Cornel Bran, Aurel Brancu, Miron Bucșa, S bin N. Buftea, Ioan Butta, Gavril Câmpean, Flore Chera, Augustin A. Chirila, Iosif Comșa, Gheorghe Costa, Vasile R. Cuparescu, Florian T. Dolga, Constantin Feier, Ilie Floașiu, Ioan Ghilazan, Mihaiu Goldiș, Stan Herția, Mircea R. Iercan, Ioan Lăpădat, Nicolae Iorgovan, Ioan V. N. Lupșa, Sabin E. E. Mașuilă, Emilian Mateiu, Cornel Micluția, Nicolae Mihoc, Teodor Mornăilă, Petru A. Mursa, Simion Negrea, David C. Olariu, Romul Petrișor, Ioan Pop, Atanasie Popa, Dimitrie Popa, Petru Popa, Alexandru Popescu, Petru C. Popoviciu, Teodor C. Popp, Emilian Vlad, Cornel I. Vuia.

Cursul II. teologic. Pavel Codru, Petru Costan, Pahomie N. Drăgan, Miron Dronca, Iosif Fildan, Iuliu Herlea, Adrian Nerva Iercan, Trăian Moga, Emilian Gh. V. Papp, Ioan Papp, Teodor Pătcaș, Stefan Petroviciu, Ioan Pocolu, Nicolae B. Poliș, Sever Sebeșan, Daniil T. Selegean, Candin Stanciu, Corneliu Suciu, Ioan Turcu, Caius T. O. V. Turicu.

Cursul III. Teologic. Zenobie Brădean, Victor Braniște, Gheorghe Clecan, Ioan Cotuna, Gheorghe Francescu, Cornel I. A. Givulescu, Vasilie Lazarescu, Ioan Marșieu, Gheorghe C. P. Morariu, Stefan Moșiu, Alexiu Olariu, Trăian Olariu, Alexa Puta, Ioan Runcean, Alexandru Sirca, Tiberiu Trifan, Augustin Vancea.

Teologii privațiști : Cursul I. Trăian Givulescu.

Cursul II. Nicolae Bîru, Iulian Lucuța, Vasilie Filip.

Cursul III. Ioan Bele, Constantin Mihaiu, Iosif Stanca, Ioan Halic, Romul Frateș.

În 5/18 iunie s'a oficiat în catedrală rugăciunea de mulțămită, directorul Roman Ciorogariu a ținut tinerimei cuvântare despre însemnătatea războiului actual, s'au distribuit testimoniile și s'au făcut înscrierile pe anul școlar 1915/16.

La examenele pedagogice din 10/23—13/26 iunie s'au prezentat următorii elevi.

Cursul I. pedagogic. Aurel Andra, Florea Ardelean, Petru Berariu, Dimitrie Bodea, Gheorghe Bordașiu, Vichente Cătană, Trăian Codrean, Ioan Goldiș, Ignat Mateiu, Ioan Moldovan, Antoniu Ostrovațiu, Traian Pantoș, Alexandru Papp, Hostil Papp, Petru Popoviciu, Gheorghe Selegean, Petru Serb, Aurel Gh. Sida, Coriolan Tirla, Pavel Turla, Grigorie Verișan.

Cursul II. pedagogic. Aurel T. Andru, Aron Aslău, Miron Avrămuți, Nicolae Baciuc, Virgil Barzu, Gheorghe Cotuna, Irimie Cristea, Traian Demșorean, Octavian S. Drăgan, Gheorghe Dronca, Petru Mărcuș, Valeriu Gh. Petroviciu, Gheorghe Putin, Mitru Radu, Teodor Țundre.

La examen de cvalificațiune de curs clericii de cursul I. teologic: Gheorghe Ardelean, Auguetin Chirila, Florian Dolga, Mircea Iercan, Dimitrie Popa, Petru Popoviciu, Emilian Vlad.

Cursul III. pedagogic. Virgil P. Antonescu, Petru Brad, Ioan Buda, Gavril Cotta, Ioan Ionuț, Ioan Jurma, Ioan Mării, Aurel Oarcea, Trăian Popi, Vasilie Pușcaș, Lazar Trailescu.

La examen de cvalificațiune de curs, clericii de cursul al II-lea teologic: Pavel Codru, Petru Costan, Miron Dronca, Nerva Iercan, Teodor Pățcaș, Bujor Poliș, Ioan Turcu, Caius Turic.

La examen final de cvalificațiune s'au prezentat: Aurel Contrea, Ioan Cosma, Cornel Givulescu, Vasilie Groza, Ioan Halic, Ioan Lipovan, Ioan Marșieu, Cornel Minda, Gheorghe Morariu, Stefan Moșiu, Moise Mregea, Cornel Murășianu, Alexie Olariu, Iosif Oprin, Gheorghe Petcu, Atanasie Roman, Petru Rotariu, Ioan Schiop, Alexandru Sirca, Lazar Timpa, Tiberiu Trifan, Augustin Vancea.

Rezultatul examenelor de curs, de cvalificațiune de curs și de cvalificațiune finală învățătorescă:

In cursul I.

s'a înscris 30 elevi ordinari și privațiști. Din aceștia 1 a repășit, 3 înrolați pentru războiu au făcut examen în martie pe baza ordinațiunei ministeriale Nr. 913/915, 21 sau prezentat la examenul final, dintre cari 15 au fost promovați în clasă superioară, 5 îndrumați la examen de corigență dintr'un studiu și 1 din 2 studii. Repetenți n'au rămas.

In cursul II.

s'a înscris 19 elevi ordinari și privațiști. Din acestia 1 a repășit, 3 înrolați pentru războiu au făcut examen în martie pe baza ordin. min. Nr. 913/1915, 15 sau prezentat la examenul final, 11 au fost promovați în clasă superioară, 1 îndrumat la examen de corigență din 1 studiu și 3 din 2 studii. Repetenți n'au rămas. Din 23 clerici înscriși la examen de cualificațiune de curs s'au prezentat la examen 7.

In cursul III.

sa înscris 17 elevi ordinari și privațiști. Din aceștia 2 au repășit, 1 a reposat, 3 înrolați pentru războiu au făcut examen în martie pe baza ordinațiunei min. Nr. 913/915, 11 s'au supus examenului final și au fost toți 11 promovați în cursul superior. Din 12 clerici înscriși la examen de cvalificațiune de curs sau prezentat la examen 8.

In cursul IV.

sa înscris 18 elevi ordinari. Din aceștia 8 înrolați pentru războiu, 6 au făcut examen în martie pe baza ordin. min. Nr. 913/1915, iar 10 liberi de serviciu militar în iunie. Clerici au fost înscriși 10 la examen de cvalificațiune de curs, la examen sau prezentat toți 10.

La examen final de cvalificațiune au fost admiși 21 și 1 la examen de corigență dintr'un studiu. Din aceștia

13 au obținut diplomă (2 veniți cu concediu dela miliție), 2 au fost îndrumați la examen de corigență din 1 studiu, 5 din 2 studii, 2 reiciați pe un an. In școala de aplicație a prestat examenul de capacitate 1 elev din clasa a VI-a.

In 14/27 iunie s'a încheiat anul școlar cu discursul directorului Roman Ciorogariu despre însemnătatea războiului, cu rugăciunea de mulțămită, după care a aurmat distribuirea testimoniilor și înscrierea pe anul școlar 1915/16.

Deschiderea anului școlar 1915/16.

In 21 august (3 septembrie) conferință profesorală. In 22 august (4 septembrie) lucrări scripturistice cu elevi privațiști din ambele despărțăminte. In 24 august (6 septembrie) examenele de corigență și private în ambele despărțăminte. In 25 august (7 septembrie) înscrieri în ambele despărțăminte. In 26 august (8 septembrie) începerea prelegerilor. Intrucât însă s'ar ivi obstacole în calea acestui program, noul program se va aduce de bună vreme la cunoștința tinerimii în foaia oficială diecezană „Biserica și Școala“. Facem atenți elevii, să se prezinte punctual la ora de dimineața în zilele programului ce-i privește, căci în lipsă își vor perde dreptul la anul școlar 1915/16.

Prelegerile se vor ține în localitățile ce se vor închiria în oraș. Elevii sunt avizați a se providea pe spesele lor în oraș. Eventualele înlesniri ce se vor putea face din partea V. Consistor se vor aduce la cunoștința tinerimii în „Biserica și Școala“.

Toate petitele pentru ajutoare se adresează Venerabilului Consistor, asemenea și petitele de primire în institutul teologic, iar petitele pentru primire în institutul pedagogic direcțiunei.
